

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران طبق ماده ۱۰ قانون پولی و بانکی کشور ایران، مسئول تنظیم و اجرای سیاست اعتباری و پولی بر اساس سیاست کلی اقتصادی کشور می‌باشد. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران جانشین بانک مرکزی ایران است که در تاریخ ۱۸ مرداد ماه ۱۳۳۹ تأسیس گردید. حفظ ارزش داخلی و خارجی پول ملی کشور، انتشار اسکناس و ضرب سکه‌های فلزی رایج کشور، تنظیم مقررات مربوط به معاملات ارزی و ریالی، نظارت بر صدور و ورود ارز و پول رایج کشور، تنظیم کننده نظام پولی و اعتباری کشور، نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری برخی از وظایف بانک مرکزی است.

تاریخچه شکل گیری بانک در ایران

نخستین بار، اروپاییان در ۱۸۶۴/۱۲۸۱، تأسیس بانک را به وسیله ژان ساوالان فرانسوی، به میرزا محمودخان ناصرالملک پیشنهاد کردند. آنان در ۱۸۸۵/۱۳۰۲، برای یک کاسه شدن کلیه وجوهی که بین ایران و اروپا جریان داشت، تصمیم گرفتند با مشارکت سرمایه گذاران فرانسوی و بانک عثمانی، بانک ایران و افغانستان را تشکیل دهند، اما چون فرانسویان به این سرمایه‌گذاری اطمینان نداشتند، این کار عملی نشد. سرانجام، انگلیسی‌ها موفق شدند که در ایران اولین بانک را تأسیس کنند.

الف) بانک جدید شرقی (اتحادیه بانک جدید)

این بانک، مؤسسه‌ای انگلیسی بود که مرکزش در لندن و حوزه فعالیتش در بعضی کشورهای آسیایی قرار داشت. در ۱۸۸۸/۱۳۰۵، شعبه آن در تهران، و سپس در مشهد، تبریز، رشت، اصفهان، شیراز و بوشهر دایر شد و با صدور چک و حواله‌های پنج قرانی - که در برابر آن نقره پرداخت می‌شد و در امور روزمره مصرف داشت - فعالیت خود را گسترش داد. بانک جدید شرقی، به دلیل داشتن نرخ بهره متفاوت با لندن - که به حساب جاری ۲٫۵٪، به سپرده ثابت شش ماهه ۴٪ و به سپرده ثابت یکساله ۶٪ بهره می‌داد - سود سرشاری برد. فعالیت این بانک دو سال بیشتر دوام نیافت و در ۱۸۸۸/۱۳۰۵ اثاثیه و شعب خود را، در برابر بیست هزار لیبره، به بانک شاهنشاهی فروخت و به فعالیت خود خاتمه داد

ب) بانک شاهنشاهی

بانک شاهی یا بانک شاهنشاهی اولین بانک دولتی ایران است که به نشر اسکناس پرداخت. به موجب امتیازنامه ۱۳۰۷، تأسیس و اداره آن به مدت شصت سال به بارون جولیبوس رویتز، یهودی آلمانی تباری که تابعیت انگلیس و دین مسیح را پذیرفته بود، واگذار شد. او پس از کسب ثروت هنگفت، در ۱۸۷۲/۱۲۸۹، با پرداخت رشوه‌های کلان به درباریان عهد ناصرالدین شاه، به کسب امتیازی نائل شد که طبق آن، به مدت هفتاد سال، احداث راه آهن، سدها و بندها، بهره‌برداری از معادن، جنگلها، اراضی، کارخانه‌های ایران و تأسیس بانک، به عهده او واگذار می‌شد. بانک شاهنشاهی، که وظایف بانک مرکزی ایران را به عهده داشت، بتدریج مؤسسه‌ای معتبر شده، به صورت مرکز امور مالی کشور درآمد. این بانک وجوه خزانه را در حساب‌های خاص نگهداری می‌کرد و در وصول مال الاجاره گمرکات، عواید دولتی، درآمدهای مالیاتی و ایصال مخارج دولت به شهرستان‌ها و خارج، پرداخت وام به دولت، خرید نقره برای ضربخانه و ضرب سکه، نقش اصلی را ایفا می‌کرد. مدیریت بانک را ژوزف رابینو، به عهده داشت و هونتم شیندلر رابط بانک در تهران بود. این دو از ایرانشناسان بنام بودند و رویتز با انتصاب آنان، بر اعتبار بانک افزود. با تدبیر رابینو، بانک شاهنشاهی با چاپ اسکناسهای کوچک، وارد زندگی روزمره مردم شد و سود سرشاری برد. بانک شاهنشاهی، به عنوان بانک دولتی ایران، متعهد پرداخت قرضه به دولت ایران بود. با تأسیس بانک ملی در ۱۳۰۹ ش، دامنه فعالیت بانک شاهنشاهی محدود شد. در همین سال، دولت امتیاز انحصاری نشر اسکناس را، که متعلق به بانک شاهنشاهی بود، به مبلغ دوپست هزار لیبره، خریداری کرد و در اختیار بانک ملی نهاد. همچنین بخش عمده‌ای از سپرده‌های بانک شاهنشاهی به بانک ملی منتقل شد. علی‌رغم این محدودیتها، بانک شاهنشاهی همچنان سودآور بود و، مانند سالهای اول تأسیس، به صاحبان سهام ۸٪ سود می‌پرداخت. در ۱۳۲۷ ش / ۱۹۴۸، امتیاز شصت ساله بانک به پایان رسید. از آن پس، با نام بانک ایران و انگلیس در خاورمیانه، به فعالیت پرداخت و به علت کاهش اعتبار و سرمایه، فعالیت خود را در سایر نقاط منطقه و کشورهای همسایه

گسترش داد. تأسیس بانک شاهنشاهی، نتیجه‌های دیگری نیز داشت که نشر اسکناس، یکنواختی ضرب سکه، کاهش بهای بهره و تثبیت آن، گردآوری سرمایه‌ها و سپرده‌ها و پرداخت بهره به آن، ایجاد نظام نوین بانکی در کشور و تنظیم امور مالی دولت از آن جمله است.

ج) بانک استقراضی

این بانک در ۱۳۰۸/۱۸۹۰، اندکی پس از بانک شاهنشاهی، تأسیس شد. ژاک پولیاکف، از اتباع روسیه، پیشنهاد تأسیس آن را به ناصرالدین شاه داد؛ و او که علاقه زیادی به پولیاکف داشت، اجازه تأسیس شرکتی را صادر کرد که به معاملات رهنی بپردازد و امور بانکی را نیز برعهده داشته باشد. در ۱۳۱۱، به دلیل عدم سودآوری بانک استقراضی، نماینده آن در ایران، پیشنهاد انحلال آن را داد؛ اما دولت روسیه که در تمام زمینه‌ها، از جمله بانک، با بریتانیا رقابت داشت، از تعطیل آن جلوگیری کرد و با مداخله وزارت مالیه آن کشور در کار بانک، کلیه سهام آن به بانک پترزبورگ منتقل شد. از آن پس، بانک استقراضی عامل اجرای مقاصد سیاسی دولت روسیه شد و اهداف اقتصادی‌اش تحت‌الشعاع هدفهای سیاسی آن کشور قرار گرفت و به همان نسبت که مداخله روسیه در ایران بیشتر می‌شد سرمایه بانک فزونی می‌یافت. برای هماهنگی میان سیاست دولت روسیه و بانک، وابسته بازرگانی سفارت روسیه در تهران، مسئولیت بانک را به عهده گرفت و سرمایه آن در اختیار رایزنیهای وابسته در ولایات قرار گرفت تا در مواقع لزوم از آن استفاده شود.

وظایف بانک مرکزی

براساس قانون پولی و بانکی کشور مصوب تیر ماه ۱۳۵۱ بانک مرکزی، به عنوان تنظیم کننده نظام پولی و اعتباری کشور، موظف به انجام وظایف زیر می‌باشد:

- حفظ ارزش داخلی و خارجی پول ملی کشور
  - انتشار اسکناس و ضرب سکه‌های فلزی رایج کشور
  - تنظیم مقررات مربوط به معاملات ارزی و ربالی
  - نظارت بر معاملات طلا و وضع مقررات مربوط به آن
  - نظارت بر صدور و ورود ارز و پول رایج کشور
  - تنظیم کننده نظام پولی و اعتباری کشور
  - نظارت بر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری
  - تنظیم حجم اعتبارات بانکی و ایجاد هماهنگی، متناسب با نیازهای پولی کشور
  - نگهداری از حساب‌های کلیه وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و وابسته به دولت
  - نگهداری کلیه ذخایر ارزی و طلای کشور
  - نمایندگی دولت در سازمان‌های مالی و بین‌المللی
  - در اختیار داشتن تصدی تمام عملیات انتشار اوراق بهادار دولتی
  - گردآوری و تهیه طیف وسیعی از آمارهای اقتصادی جهت کنترل تورم و توسعه اقتصادی
  - انعقاد موافقت نامه پرداخت و اجرای قراردادهای پولی، مالی، بازرگانی و ترانزیتی دولت و سایر کشورها.
- ارکان بانک:**
- مجمع عمومی**

اعضای مجمع عمومی :

- رئیس جمهور (ریاست مجمع)
  - وزیر امور اقتصادی و دارایی
  - رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور
  - وزیر بازرگانی
  - و یک نفر از وزرا به انتخاب هیئت وزیران
- تبصره ۱: رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به پیشنهاد رئیس جمهور و بعد از تأیید مجمع عمومی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با حکم رئیس جمهور منصوب می‌گردد.
- تبصره ۲: قائم مقام بانک مرکزی به پیشنهاد رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و پس از تأیید مجمع عمومی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با حکم رئیس جمهور منصوب می‌شود.

وظایف مجمع عمومی :

- رسیدگی و تصویب ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
- رسیدگی و اتخاذ تصمیم نهایی نسبت به گزارشهای هیئت نظارت
- رسیدگی و اتخاذ تصمیم دربارهٔ پیشنهاد تقسیم سود ویژه بانک
- انتخاب اعضای هیئت نظار به پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی
- سایر وظایفی که طبق مقررات این قانون به عهده مجمع عمومی گذارده شده است.

۲. شورای پول و اعتبار :

اعضای شورای پول و اعتبار:

- وزیر امور اقتصادی و دارایی یا معاون وی
  - رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
  - رئیس سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور یا معاون وی
  - دو تن از وزرا به انتخاب هیئت وزیران
  - وزیر بازرگانی
  - دادستان کل کشور یا معاون وی
  - رئیس اتاق بازرگانی و صنایع و معادن
  - رئیس اتاق تعاون
  - نمایندگان کمیسیونهای امور اقتصادی و برنامه و بودجه و محاسبات مجلس شورای اسلامی (هر کدام یک نفر) به عنوان ناظر با انتخاب مجلس
- ریاست شورا بر عهده رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران خواهد بود

وظایف و اختیارات شورای پول و اعتبار :

- شورای پول و اعتبار به منظور مطالعه و اتخاذ تصمیم دربارهٔ سیاست کلی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و نظارت بر امور پولی و بانکی کشور عهده‌دار وظایف زیر است:
- رسیدگی و تصویب سازمان و بودجه و مقررات استخدامی و آیین‌نامه‌های داخلی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
  - رسیدگی و اظهار نظر نسبت به ترازنامه بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران جهت طرح در مجمع عمومی
  - رسیدگی و تصویب آیین‌نامه‌های مذکور در قانون پولی و بانکی

- اظهار نظر در مسایل بانکی، پولی و اعتباری کشور و همچنین اظهار نظر نسبت به لوایح مربوط به وام یا تضمین اعتبار و هر موضوع دیگری که از طرف دولت به شورا ارجاع می‌شود.
  - ارائه نظر مشورتی و توصیه به دولت در مسائل بانکی، پولی و اعتباری کشور که به نظر شورا در وضعیت اقتصادی و بویژه در سیاست اعتباری کشور مؤثر خواهد بود.
  - اظهار نظر درباره هر موضوعی که از طرف رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در حدود قانون به شورای مذکور عرضه می‌گردد.
۳. هیئت عامل :

اعضای هیئت عامل

- رئیس کل
- قائم مقام
- دبیرکل بانک
- سه نفر معاون

وظایف و اختیارات هیئت عامل

- الف- رئیس کل بانک مرکزی جمهوری ایران بعنوان بالاترین مقام اجرایی و اداری عهده‌دار کلیه امور بانک به استثناء وظایفی است که به موجب قانون پولی و بانکی و اصلاحیه‌های بعدی به عهده ارکان بانک گذارده شده است. همچنین وی مسؤول حسن اداره امور بانک و موظف به اجرای قوانین و آیین‌نامه‌های مربوط به آن می‌باشد. رئیس کل بانک نماینده بانک در کلیه مراجع رسمی داخلی و خارجی با حق توکیل می‌باشد. رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به پیشنهاد رئیس جمهور و بعد از تأیید مجمع عمومی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با حکم رئیس جمهور منصوب می‌گردد
- ب- قائم مقام بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به پیشنهاد رئیس کل بانک مرکزی و پس از تأیید مجمع عمومی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران با حکم رئیس جمهور منصوب می‌شود
- ج- دبیرکل بانک به پیشنهاد رئیس کل بانک مرکزی و تصویب مجمع عمومی منصوب می‌گردد و سرپرستی دبیرخانه شورای پول و اعتبار را نیز به عهده دارد و همچنین دادستان هیئت انتظامی بانک‌ها می‌باشد.
- د- معاونان بانک از طرف رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران منصوب و وظایف آنان بوسیله نامبرده تعیین می‌شود.
۴. هیئت نظارت اندوخته اسکناس :

اعضای هیئت نظارت اندوخته اسکناس

- رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران یا معاون او
- دو نماینده مجلس شورای اسلامی به انتخاب مجلس
- دادستان کل کشور یا معاون او
- خزانه دار کل کشور
- رئیس کل دیوان محاسبات
- رئیس هیئت نظارت

وظایف هیئت نظارت اندوخته اسکناس

هیئت نظارت اندوخته اسکناس عهده‌دار نظارت بر حسن اجرای مفاد ماده پنج قانون پولی و بانکی کشور از طریق تحویل و نگهداری اسکناس‌های چاپ شده و همچنین نگاهداری حساب‌داری‌های موضوع ماده ۵ قانون یادشده و صورت جواهرات ملی و تنظیم مقررات مربوط به نمایش و نظارت بر ورود و خروج آنها از خزانه بانک و به علاوه نظارت بر معدوم کردن اسکناس‌هایی که باید از جریان خارج شود، می‌باشد

۵. هیئت نظارت :

اعضای هیئت نظارت

هیئت نظار مرکب از یک نفر رئیس و چهار نفر عضو از میان حساب‌برسان خبره یا افراد مطلع در امور حسابداری یا بانکی با داشتن حداقل ده سال سابقه کار است که به پیشنهاد وزیر امور اقتصادی و دارایی و تصویب مجمع عمومی برای مدت ۲ سال انتخاب می‌شوند و انتخاب مجدد آنان بلامانع است.

وظایف هیئت نظارت

- هیئت نظار مسئول رسیدگی به حسابها و تعهدات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است که نسبت به صحت این حسابها و تعهدات اظهار نظر می‌کند.
- رسیدگی به ترازنامه پایان سال بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و تهیه گزارش برای مجمع عمومی سالانه
- رسیدگی به صورت ریز دارایی‌ها و بدهی‌ها و خلاصه حسابهای بانک و گواهی آنها برای انتشار
- رسیدگی به عملیات بانک از لحاظ انطباق آنها با موازین قانونی
-

قانون پولی و بانکی ایران مصوب سال ۱۳۵۱:

زمانی که قانون پولی و بانکی به تصویب رسید، هنوز مرزبندی نظری و تجربی ای که امروزه بین سیاست‌های پولی و مالی وجود دارد، حتی در کشورهای توسعه یافته و صنعتی برقرار نبود؛ بنابراین این قانون زمانی به تصویب رسید که عملاً هدف مشخصی مانند آنچه که امروز بانک مرکزی مستقل در تعقیب ثبات قیمت‌ها و حفظ ارزش پول دارد، وجود نداشت؛ بنابراین اهداف کلان در قانون پولی و بانکی اولویتی ندارد، هر چند که بانک مرکزی و شورای پول و اعتبار سعی دارند در سیاست گذاری، هدف حفظ ارزش پول را از میان این اهداف، در اولویت سیاست‌های خود لحاظ کنند. بر اساس قانون پولی و بانکی مصوب سال ۱۳۵۱، هدف اصلی بانک مرکزی حفظ ارزش پول، تعادل در ترازپرداخت‌ها، تسهیل مبادلات تجاری و کمک به رشد اقتصادی است. بر اساس ماده ۱۴ قانون پولی و بانکی، برای اجرای بهتر سیاست پولی بانک مرکزی اختیار دارد:

- نرخ تنزیل مجدد و نرخ سود وام را تعیین کند که این می‌تواند بسته به نوع وام و اوراق بهادار متفاوت باشد؛
- نرخ بهره قابل پرداخت به ذخایر قانونی سپرده‌های بانکی نزد بانک مرکزی را تعیین کند. این نرخ‌ها می‌توانند بسته به ساختار و فعالیت بانک‌ها متفاوت باشند و به کمتر از ۱۰ درصد کاهش و به بیشتر از ۳۰ درصد افزایش یابند؛
- حداکثر مقدار وام و اعتبارات که توسط بانک‌ها به بخش‌ها (وپروژه‌های) خاص پرداخت می‌شوند را تعیین نماید.
-

ابزارهای سیاست پولی و عملکرد این ابزارها در دوره قبل از پیروزی انقلاب اسلامی :

در این دوران که با آخرین برنامه پنج ساله قبل از انقلاب اسلامی ایران، مصادف است، نظام بانکداری ایران، نظام بانکداری متعارف و ابزارهای سیاست پولی نیز بر اساس نظام بانکداری متعارف بوده و در عین حال، دولت دخالت زیادی در نظام بانکی داشته است. بر اساس ماده ۱۴ قانون بانکداری بدون ربا، بانک مرکزی مجاز به استفاده از ابزارهای عملیات بازار باز، تعیین نرخ تنزیل رسمی، تعیین نرخ ذخیره قانونی و تعیین سقف اعتباری برای هر بخش خاص جهت اجرای سیاست پولی بود. در دهه ۱۳۵۰ سیاست پولی در مقایسه با سیاست مالی کوتاه مدت و ضعیف تر بود و نتوانست نقش خود را در رسیدن به تعادل اقتصادی ایفا کند؛ بنابراین سلطه مالی، تأثیرگذاری ابزارهای سیاست پولی را تخریب نمود. در آغاز برنامه پنجم قبل از انقلاب،

ایران با تورم نسبتاً بالایی مواجه شد که عمدتاً به علت روند صعودی نقدینگی و تقاضای کل از سال ۱۳۵۰ به بعد بود. همچنین این دوره مصادف است با رشد اقتصادی نسبتاً بالا، اما نه پایدار، که عمدتاً به دلیل افزایش بی سابقه قیمت نفت در سال ۱۳۵۳ و افزایش تقریباً چهار برابری درآمد نفت کشور بود که تا پیروزی انقلاب اسلامی به صورت سیاست مالی انبساطی ادامه داشت. شدت فشارهای تورمی و متعاقب آن کاهش میل به پس انداز مردم به دلیل نرخ بهره ثابت، باعث شد سیاست‌های انقباضی مانند افزایش نرخ تنزیل مجدد، نرخ بهره و نرخ ذخایر قانونی و همچنین تعیین سقف اعتبارات به بخش خصوصی وارد برنامه سیاستگذاری شورای پول و اعتبار شود. با وجود اینکه سیاست پولی در شورای پول و اعتبار به صورت مؤثر اتخاذ می‌شد، تسلط سیاست مالی و فشارهای متوالی بودجه‌های سنواتی برای توسعه بخش مالی دولت، عملاً اثرات کم و ناچیز پولی را تحت‌الشعاع خود قرار داده و بحث سلطه مالی در اقتصاد ایران وارد شد که تا به امروز ادامه یافته و هیچ‌گاه سیاستگذار پولی از تنگناهای اجرای سیاست پولی رهایی نیافته است. می‌توان این نکات را در قالب سه متغیر اصلی اقتصاد کلان یعنی رشد اقتصادی، تورم و رشد نقدینگی بیان کرد. در ابتدای دهه ۱۳۵۰ تورم برای سیاستگذار پولی مقوله آزاردهنده‌ای نبوده است. دلیل این امر فقدان سلطه مالی است و اینکه سیاست پولی، هر چند ضعیف، ب‌ه‌خوبی عمل می‌کرده است. در این دوره با اینکه درآمد نفتی بالا نرفته ولی از رشد بالایی برخوردار بوده‌ایم. اما در ادامه به دلیل بالا رفتن درآمدهای نفتی شاهد رشد بالا در کنار تورم بالا هستیم. در سال ۱۳۵۶ با اولین جرقه‌های اعتصابات، رشد سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی شروع به کاهش می‌کند و تا پیروزی انقلاب اسلامی ادامه می‌یابد اما در عین حال، تورم بالایی را نیز شاهدیم که عمدتاً به دلیل سلطه مالی و عدم کارایی ابزارهای سیاست پولی است.

ابزارهای اصلی سیاست پولی در دوره بعد از انقلاب اسلامی :

- مهم‌ترین ابزارهای سیاست پولی که در دوره بعد از انقلاب اسلامی مورد استفاده قرار گرفته‌اند عبارت‌اند از:
- نرخ‌های ذخیره قانونی که ابزار مؤثری بوده اما انعطاف‌پذیری بالایی ندارد؛
- عملیات بازار باز که از سال ۱۳۷۹ از طریق اوراق مشارکت بانک مرکزی مورد استفاده قرار گرفته است؛
- تعیین نرخ سود سپرده‌ها و وام دهی توسط دولت و مجلس که تأکید بیشتر بر نرخ وام دهی بانک‌ها بوده است؛
- سیاست تعیین سقف اعتباری؛ هرچند که این سیاست در طول برنامه سوم کنار گذاشته شد اما در برنامه چهارم به شدت مورد توجه دولت بوده است؛
- سپرده ویژه بانک‌ها نزد بانک مرکزی که به دلیل نامناسب بودن نرخ بازدهی آن مؤثر نبوده است؛
- تعیین نرخ ارز توسط بانک مرکزی.

طرح شتاب :

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از سال ۱۳۸۱ با هدف ایجاد راه‌اندازی و راهبری سوئیچ ملی گام‌های مؤثری در جهت تحقق اتصال شبکه پرداخت بانک‌ها به یکدیگر و نهایتاً ایجاد زمینه برای انجام مبادلات بین بانکی به صورت الکترونیکی برداشته است. این تحولات باعث گردید تا با جدیت و همت شبکه بانکی، تمامی بانک‌های کشور از طریق مرکز شتاب به عنوان نقطه اتصال میانی تمامی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در شبکه الکترونیکی بین بانکی به تبادل تراکنش‌ها پرداخته و ایده شبکه واحد پرداخت را تحقق بخشند. سوئیچ ملی در فاز اول اتصال شبکه کارت بانک‌ها و در فازهای بعدی تبادل کلیه تراکنش‌های بین بانکی شامل چک‌ها، حواله‌ها و اوراق بهادار را مد نظر دارد. عضویت در مرکز مزبور تابع مقررات حاکم بر مرکز شتاب مصوب خرداد ماه ۱۳۸۱ می‌باشد. عملکرد مرکز شتاب در زمینه تسویه بین بانکی، رفع مغایرات، آمار عملکرد شبکه بانکی در زمینه کارت، خودپرداز، پایانه فروش و پایانه شعب از بخش آمار و داده‌های عملکرد قابل دسترسی می‌باشد.

شبکه شتاب :

مخفف «شبکه تبادل اطلاعات بانکی» است و منظور شبکه‌ای است که در آن بانک‌ها به سوئیچ ملی اتصال می‌گردند و به این صورت تبادل اطلاعات مربوط به تراکنش‌های بین بانکی فراهم می‌گردد.

سوئیچ :

واسطه‌ای است مشتمل بر مجموعه‌ای از سخت‌افزار و نرم‌افزار و پایگاه داده‌ای که پیام‌های مربوط به تراکنش‌ها را بین ابزارهای پذیرش و مقصد پذیرش تبادل می‌کند.

تراکنش :

به یک پیام الکترونیکی گفته می‌شود که بنا به تقاضای مشتری در یکی از درگاه‌های ارائه خدمات بانکی نظیر خودپرداز یا پایانه فروش، ایجاد و به شبکه الکترونیکی بانکی ارسال می‌شود. هرگونه نقل و انتقالات مالی بصورت تبادل اطلاعات بانکی از طریق شبکه‌های مخابراتی را تراکنش گویند.

مرکز شتاب :

در این مرکز حق عضویت سالانه، میزان جرائم، هزینه‌های پردازش تراکنش برای دستگاه‌های خودپرداز، پایانه‌های فروش الکترونیکی، کارتخوان شعبه و سوئیچ شتاب را در ابتدای هر سال محاسبه و بعد از اخذ تأییدیه از بانک مرکزی به اعضاء اعلام می‌نماید هزینه‌های فوق روزانه برای هر عضو جداگانه محاسبه می‌شود و به حساب وی منظور می‌گردد.

پایانه فروش (POS) :

عبارت است از دستگاهی که با پذیرش کارت بانکی می‌تواند امکانی را فراهم کند که وجه به صورت الکترونیکی از حساب دارنده کارت به حساب فروشنده منتقل شود (تراکنش).

خودپرداز (ATM) :

عبارت است از دستگاهی که با شناسایی مشتری از طریق کارت بانکی یا ابزارهای شناسایی الکترونیکی نظیر آن، امور تحویل داری شعبه بانکی را به صورت الکترونیکی و بدون نیاز به اپراتور انجام می‌دهد. با ایجاد مرکز شتاب، کارت مشتریان هر بانک عضو شتاب با رعایت استانداردها بر روی (ATM) و دستگاه‌های خودپرداز (POS) پایانه‌های فروش سایر بانکهای عضو شتاب قابل پذیرش و استفاده است. در نتیجه با سرمایه‌گذاری بهینه در شبکه‌های POS و ATM در سطح کشور، بانک‌ها قادر به استفاده از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده یکدیگر هستند و مرکز شتاب تمام کنترل‌های مورد نیاز را به عمل می‌آورد و پایاپای بین بانک‌ها را انجام می‌دهد. در حال حاضر مشتریان بانک‌ها با استفاده از کارت خود می‌توانند خدمات مورد نیاز را از تجهیزات نصب شده سایر بانک‌های عضو در سراسر کشور دریافت کنند. در ادامه این پروژه فعالیت‌های فنی به موازات اقدامات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران برای اتصال از GCCNET شبکه شتاب به مرکز سوئیچینگ منطقه خلیج فارس GCCNET از طریق بحرین در جریان است. با برقراری ارتباط میان شبکه شتاب و امکان ارتباط و تراکنش میان بانکهای عضو شتاب با بانکهای ۱۰ کشور عربی عضو GCCNET فراهم می‌گردد. همچنین اتصال شبکه شتاب کشور به بانک‌های اروپا و آسیای جنوب شرقی و دو بانک ۱۰۰ درصد الکترونیکی در دست اقدام است.

مزایای شبکه شتاب :

با استفاده از این شبکه مراجعه مشتریان به بانک‌ها کاهش یافته و آنان می‌توانند خدمات بانکی را بعد از وقت اداری و در تمامی ساعات شبانه روز دریافت کنند، کاهش هزینه‌های ترافیکی، به حداقل رساندن هزینه ارائه خدمات، خدمتی است که منجر به ایجاد آرامش و رضایتمندی مردم، بهینه‌سازی حتی مصرف سوخت و بسیاری از ظرفیت‌های دیگر می‌شود و همچنین قدرت سرمایه‌گذاری را نیز افزایش می‌دهد. همچنین در خصوص مهم‌ترین دستاوردهای استفاده از شبکه شتاب می‌گویند: «امروزه نمی‌توانیم مشتریان بانک‌ها را به همان شیوه سنتی معطل فعالیت‌های باجه‌ای کنیم، بانکداری الکترونیک یک خواسته منطقی برای مشتریان بانک‌ها محسوب می‌شود از این رو نباید تردید کرد که بانکداری الکترونیک امروزه از خواسته‌های اصلی همه مشتریان بانک‌ها است». به عبارت دیگر هراندازه مراجعه شهروندان را در ساعات خاصی به باجه‌های خاص و بانک‌های محدود کاهش دهیم در عمل به جلب رضایتمندی و جذب نقدینگی و سرعت خدمات دهی کمک کرده‌ایم، ضمن اینکه از تراکم جمعیتی در شعب بانک‌ها نیز کاسته می‌شود.

امنیت سیستم شبکه شتاب :

گذشته از مزایای بی شمار استفاده از خدمات شبکه گسترده شتاب شاید بتوان به مقوله امنیت این سیستم به عنوان عمده‌ترین معایب آن یاد کرد. با استفاده از کارت‌های هوشمند در شبکه شتاب مسائل و مشکلات امنیتی و سوء استفاده از این کارت‌ها با شدت بیشتری به وجود می‌آید و شاید این موضوع هم اکنون یکی از معضلات عمده جوامع توسعه یافته است. به بیان دیگر شاید بتوان گفت دسترسی برخی افراد سودجو به طرق مختلف به کد بانکی آنها باعث برخی برداشتها و نقل و انتقالات غیرقانونی می‌شود و این دل‌نگرانی همواره در میان یکایک استفاده‌کنندگان کارت‌های هوشمند حساب‌های سپرده بانکی وجود دارد. تغییر رمز کارت‌های هوشمند امکان سوء استفاده از این مقوله را به حداقل می‌رساند.

هزینه‌های تراکنش دستگاه‌های عضو شتاب :

در این طرح بانک صادر کننده به ازای هر تراکنش POS و ATM در پایانه بانک دیگر مبالغی را به عنوان هزینه پرداخت می‌نماید که وجوه یاد شده به شرح ذیل به مبادی ذی‌ربط پرداخت می‌شود:

- هزینه انجام یک تراکنش مربوط به POS از دستگاه‌های عضو طرح شتاب برای بانک صادر کننده کارت در مجموع ۱۲۶۹ ریال است که از این مبلغ ۷۰۶ ریال به بانک پذیرنده و ۵۶۳ ریال به مرکز شتاب پرداخت می‌شود.
- هزینه انجام یک تراکنش مربوط به ATM از دستگاه‌های عضو طرح شتاب برای بانک صادرکننده کارت در مجموع ۱/۱۵ مبلغ تراکنش است که از این مبلغ ۱/۱ مبلغ تراکنش به بانک پذیرنده پرداخت شده و ۰/۰۵ آن در صندوق مشاع نزد بانک مرکزی نگهداری می‌شود. موارد مصرف این صندوق هنوز به صورت مدون مشخص نیست و احتمالاً جهت پرداخت خسارات وارده به مشتریان طرح شتاب مانند مغایرت‌هایی که به نتیجه نرسیده‌اند، صرف خواهد شد. تصمیم‌گیری نهایی در این خصوص در دستور کار بانک مرکزی قرار دارد. با توجه به مطالب فوق باید بیان نمود که استفاده از خدمات سیستم شتاب برای بانکها و مؤسسات اعتباری می‌تواند محل مناسبی برای کسب درآمد باشد.

بانکداری ذخیره کسری :

بانکداری ذخیره کسری (انگلیسی: Fractional Reserve Banking) سیستمی است که بانک در آن "ذخیره" بانک تنها "کسری" از تمامی حسابهای مشتریان است. در این سیستم بیشتر واریزها به بانک، به بیرون قرض داده می‌شوند و تنها کسری از آنها برای جبران موجودی حسابهای مشتریان نگهداری می‌شود. بعضی از وامهای بانک مجدداً در موسسات مالی دیگر پس انداز می‌شوند و مجدداً همین چرخه در بانک دوم تکرار می‌گردد. به دلیل اینکه موجودی حسابها، جزو پول در گردش

محسوب می‌شوند، سیستم ذخیره کسری نقش مهمی در افزایش نقدینگی داشته و بانکها در آن پول تولید می‌کنند. از این رو میزان پول در گردش بیشتر کشورها چندین برابر مقدار تولید شده توسط بانک مرکزی است. میزان این افزایش توسط ضریبی تعیین می‌شود که معمولاً توسط مسئولین دولتی، ذخیره‌های زیادی بانکها و مقدار پول در دست مردم که در بانک گذاشته نشده‌است تعیین می‌شود.

بانک مرکزی در بیشتر کشورها میزان حداقل ذخیره بانکها را تعیین می‌کند. این امر باعث محدود شدن تولید پول توسط بانک مرکزی می‌شود و باعث می‌شود که بانک دارای منابع کافی برای باز پس دادن پول مشتریان باشد. ولیکن به دلیل اینکه بانک مقدار کمتری از کل موجودی حسابها را در واقع دارا است، در زمانی که به دلیل ترس یا عدم اطمینان یا در زمانهای معینی از سال تعداد زیادی از مردم برای بازپس گرفتن پولشان به بانک مراجعه کنند بحران ایجاد می‌شود. در قدیم و قبل از تاسیس بانک مرکزی، این حالت باعث ورشکسته شدن بانک می‌شد زیرا با انتشار خبر در مورد وجود نداشتن پول در بانک مشتریان زیادی سراسیمه برای خارج کردن پول خود مراجعه می‌کردند. ولیکن با تاسیس بانک مرکزی در این شرایط بانک مرکزی در شرایط بحرانی منابع مالی مورد نیاز بانک را تامین می‌کند. از این رو در این حالت بحران برای یک بانک به صورت مجزا ایجاد نمی‌شود، ولیکن در حالت بحرانی یک کشور به طور کامل ورشکست می‌شود. در حال حاضر تمامی بانکها در تمامی کشورهای دنیا از سیستم بانکداری ذخیره کسری استفاده می‌کنند.

چگونگی کارکرد :

در بیشتر سیستمها، پس از اینکه مشتری پول خود را در بانک واریز می‌کند یک رسید کاغذی به عنوان سند این کار دریافت می‌کند. این سند نشاندهنده بدهی بانک به آن فرد است. بانک در عین حال وامهایی را برای مشتریانی که قصد وام گرفتن دارند می‌دهد. در این سیستم بانک تنها بخشی از ذخیره‌های مورد نیاز برای بازپرداخت حسابهای پس انداز را دارا است. تمامی مشتریان بانک حق درخواست پول خود را که در بانک پس انداز نموده بودند در هر زمان دارند. اگر تمامی مشتریان در هر زمانی قصد کنند پول خود را خارج کنند بحران ایجاد خواهد شد. زیرا بانک تنها مقدار کمی از کل موجودیها را واقعاً دارا است. در این شرایط معمولاً بانک ورشکست خواهد شد. به دلیل وجود بانک مرکزی این اتفاق در دنیای مدرن بسیار نادر است. ولیکن وقتی که بانک مرکزی به جای اجازه ورشکستگی به بانک، پول جدید برای باز پس دادن بدهیهای بانک ایجاد می‌کند به حجم نقدینگی افزوده می‌شود که باعث ایجاد تورم می‌گردد. از این رو در دنیای مدرن بحران بانکی اتفاق نمی‌افتد ولیکن تورم به مسئله شایعی تبدیل گشته‌است.

در شرایط عادی گردش مالی در هر کشوری سیستم بانکداری ذخیره کسری معمولاً به طور عادی کار می‌کند. در این شرایط تنها تعداد کمی از مشتریان اقدام به باز پس گرفتن پس اندازهای خود از بانک می‌کنند.

مثال :

حالتی را در نظر بگیرید که در آن نرخ ذخیره ۱۰ درصد باشد. در این حالت بانک در هر زمان تنها ۱۰ درصد کل مبلغ بدهیهای خود را دارا است. از این رو اگر ۱۰۰۰ دلار در بانک واریز شد این ۱۰۰۰ دلار به ۹۹۵۴ دلار می‌تواند در ۵۰ مرتبه وام دهی تبدیل شود. این افزایش به صورت زیر است. در مرحله اول به دلیل نرخ ذخیره ۱۰ درصد تنها بانک ۱۰۰ دلار را نگهداشته و ۹۰۰ دلار را وام می‌دهد. مشتری که وام گرفته‌است احتمال زیاد این پول را برای خرید کالایی مصرف می‌کند. فرد دوم که این پول را دریافت می‌کند احتمال زیاد این پول را در بانک دیگری واریز می‌کند. در بانک دوم نیز به دلیل اینکه نرخ ذخیره ۱۰ درصد است از این ۹۰۰ دلار ۹۰ دلار نگهداشته شده و ۸۱۰ دلار وام داده می‌شود. این چرخه همینطور ادامه می‌یابد تا جایی که ۱۰۰۰ دلار اولیه تبدیل به ۹۹۵۴ دلار می‌گردد که باعث ایجاد ۱۰ برابر پول در حجم نقدینگی می‌گردد.

تولید پول :

در بانکداری مرکزی مدرن، بانک مرکزی ارتباط بین بانکهای مختلف را ایجاد می‌کند و جلوی ورشکستگی بانک را می‌گیرد. بانکداری ذخیره کسری حجم نقدینگی را افزایش می‌دهد ولیکن خطر ورشکستگی بانک به دلیل نداشتن بدهیها را نیز زیاد می‌کند.

در سیستم بانکداری ذخیره کسری به همراه بانک مرکزی دو نوع پول وجود دارد:

۱- پول بانک مرکزی: پولی است که توسط بانک مرکزی ایجاد شده‌است و ممکن است به صورت فلزات گرانبها، کالا، چک تضمین شده، سکه یا پول الکترونیکی باشد.

۲- پول بانکها: پولی که باید برای بدهیهای بانک به مشتریان پرداخت شود.

هنگامی که پول بانک مرکزی وارد چرخه می‌شود به ذخیره‌های بانک اضافه می‌گردد.

دلایل:

اقتصاد دانان موافق بانکداری ذخیره کسری اعتقاد دارند که این سیستم باعث شکوفا شدن اقتصاد می‌شود. زیرا در سیستم مخالف آن که بانکداری ذخیره کامل است بانک برای تمام بدهیهای خود دارای ذخیره‌است. از این رو بانک نمی‌تواند پول خود را در امور مختلف سرمایه گذاری کند و پولهای پس انداز شده برای سرمایه گذاری در امور دیگر در دسترس نیستند. همچنین این سیستم سود زیادی را برای بانک ایجاد خواهد کرد زیرا بانک از وامهایی که بدون پشتوانه ایجاد کرده‌است نیز سود بانکی دریافت می‌کند.

نظارت :

بانکهای مرکزی در تمامی کشورهای دنیا برای جلوگیری از ورشکسته شدن بانکها در زمان بحران هجوم به بانک ایجاد شده‌اند. بانک مرکزی :

بانکهای مرکزی معمولاً نرخ ذخیره مورد نیاز هر بانک را تعیین می‌کنند. همچنین بانکهای مرکزی معمولاً به بانکهایی که دچار کسری ذخیره هستند نقدینگی می‌دهند.

انتقادات :

مخالفین این سیستم اعتقاد دارند که این سیستم باعث افزایش تورم می‌گردد. همچنین به دلیل اینکه بانک در واقع پولی را که ندارد وام می‌دهد آن را نوعی از تقلب در معامله میدانند. زیرا آنها معتقد هستند که در صورتی که یکی از افراد عادی اجتماع اقدام به وام دادن پولی که دارا نیست بکند توسط دولت به دلیل کلاهبرداری دستگیر می‌شود. از این رو اقدام بانک نیز معادل چنین عملی است.

به دلیل اینکه فرایند تولید پول توسط بانکداری ذخیره کسری به بدهی جدید احتیاج دارد، باید بدهی مردم افزایش یابد تا پول جدید ایجاد شود. از این رو این عمل باعث کم شدن ارزش پول و انتقال ثروت از طبقه پایین جامعه به طبقه دارای اموال واقعی نظیر زمین یا طلا می‌گردد. در واقع بانک در این عمل از هیچ، پول تولید می‌کند.

بعضی اقتصاد دانان نظیر استفان زارلنگا، لو راکول و موری راثارد اعتقاد دارند که سیستم بانکداری ذخیره کسری به همراه پول فیات مهمترین مشکل سیستم اقتصادی فعلی است. آنها معتقدند که ترکیب پول فیات و بانکداری ذخیره کسری هرگونه محدودیتی برای تولید پول را از بین می‌برد و از این رو منجر به ایجاد اقتصاد حسابی می‌شود.

مارک آنیلسکی و بعضی سیاستمداران دیگر نظر مایکل روثام، اعتقاد دارند که در واقع سیستم بانکداری ذخیره کسری یک سیستم هرمی است که هر فرد بدهکار جدید باید بدهکاران دیگری برای سیستم تولید کند.

معتقدین به مکتب اقتصاد اتریشی میگویند که دلیل اصلی تورم وجود بانکداری ذخیره کسری است و از این طرفدار سیستم ذخیره کامل هستند. این ایده توسط اقتصاد دانان طرفدار مکتب کینز مورد انتقاد قرار گرفته‌است.

به دلیل اینکه بانکداری ذخیره کسری پول تولید می‌کند، بنا بر نظریه مقدار کمی پول ارزش پول با افزایش نقدینگی افت می‌کند. این امر باعث افزایش قیمت‌ها می‌شود. اقتصاددانان مکتب اتریشی معتقدند که دلیل اصلی افزایش قیمت‌ها و تورم بانکداری ذخیره کسری است.

بعضی معتقدند که در سیستم اسلامی تنها بانکها باید به صورت بانکداری ذخیره کامل فعالیت کنند.^[۲۱۱] از این رو وام دادن پولهایی که واقعاً موجود نیست نوعی از قمار و حرام محسوب می‌شود زیرا منابع واقعی برای بازپس دادن همه این بدهیها وجود ندارد. ولیکن امروزه تمامی بانکهای کشورهای اسلامی از سیستم ذخیره کسری استفاده می‌کنند.

پول:

پول یا در تعریف ابتدایی آن وسیله، قطعه، شی، یا چیزیست که انسان‌ها برای تبادل خواسته‌ها، خدمات، کالاها و نیازها از آن استفاده می‌کنند. به صورت کلی هر چیزی می‌تواند به عنوان پول مورد استفاده قرار گیرد. در زمانهای قدیم کالاها معمولاً به عنوان پول مورد استفاده قرار می‌گرفتند و در بسیاری کشورهای جهان طلا و نقره به عنوان پول رایج بودند. در حال حاضر تقریباً تمام پول مورد استفاده در تمامی کشورهای دنیا اصطلاحاً پول فیات است که به پولی اطلاق می‌شود که دارای ارزش ذاتی نبوده و کنترل ارزش آن در اختیار حکومت است. پول ظاهراً کلمه یونانی است (فرهنگ). الفاظی شبیه پول در انگلیسی داریم. در بیشتر کشورهای دنیا پول در گردش دارای دو بخش پول مسکوک و پول بانکی است که پول بانکی اکثریت مقدار پول در گردش را تشکیل می‌دهد

تاریخ پول:

پول: پولیس پولی بود که با مس ساخته می‌شد. بعضی از علمای لغت می‌گویند کلمه پولس در آغاز در فنیقیه وضع شد و از آنجا به کشورهای دیگر سرایت کرد و کلمه فلوس که هنوز در برخی از کشورهای خاور نزدیک و خاورمیانه مصطلح است همین پولس است و کلمه پول که در زبان فارسی امروزی متداول است از ریشه پولوس گرفته شده است و بر خلاف تصور بعضی از ریشه فولاد نیست. در جوامع اولیه معمولاً مبادله کالا به صورت مبادله پایاپای انجام می‌گردید. در چنین سیستمی معمولاً مقدار معینی از یک کالا با مقدار معینی از کالای دیگر به صورت پایاپای مبادله می‌گردید. این سیستم تنها در اجتماع‌های کوچک قابل استفاده است و با بزرگتر شدن جوامع انسانی نیاز به مبادله به وسیله پول شکل گرفت. در قدیم معمولاً پول یکی از کالاهای موجود در آن جامعه بود. به‌طور مثال در زمان قدیم در خاورمیانه جو به عنوان پول مورد استفاده قرار می‌گرفت یا در قاره آمریکا صدف به عنوان پول استفاده می‌شد. به نوشته هرودت، مردم لیدیا اولین کسانی بودند که به استفاده از سکه نقره روی آوردند. با گسترش بانک‌ها استفاده از رسیده‌های بانکی به عنوان پول گسترش گرفت. در بین قرنهای ۱۷ تا ۱۹ میلادی در بیشتر کشورهای اروپایی استاندارد طلا مورد استفاده بود که در آن پول کاغذی دارای ارزش معین و ثابتی نسبت به طلا بود. بعد از جنگ جهانی دوم در کنفرانس برتون وودز بیشتر کشورهای دنیا به استفاده از پول فیات که به دلار آمریکا ثابت شده بود روی آوردند و دلار آمریکا تنها پولی بود که ارزش آن نسبت به طلا ثابت شده بود. در سال ۱۹۷۱ و در زمان ریچارد نیکسون آمریکا به صورت یکطرفه پیمان برتون وودز را لغو نمود و از این زمان به بعد تمامی پول مورد استفاده در دنیا تبدیل به پول فیات گردید.

در اقتصاد:

در مفهوم اقتصادی پول بسیار متفاوت از تعریف عمومی آن است. حجم پول آثار کاملاً بارزی در اقتصاد داشته و بر نرخ تورم، بهره، بیکاری و تولید تأثیرگذار است. در مفهوم اقتصادی پول واحدی برای اندازه‌گیری تولید اقتصادی و نیز واحدی برای ذخیره ارزش اقتصادی می‌باشد. پول رایج باید ۵ ویژگی داشته باشد:

۱. مورد قبول عموم باشد.
۲. بادوام باشد.
۳. استفاده از آن آسان بوده و قابل تقسیم به قسمتهای کوچکتر باشد.

۴. دارای ارزش ثابت باشد.

۵. تولید آن محدود باشد.

انواع پول :

در بیشتر تاریخ پول مورد استفاده در تمامی کشورهای دنیا، پول کالایی بوده است. حال آنکه اکنون در تمامی کشورهای دنیا پول فیات مورد استفاده قرار می‌گیرد

پول کالایی :

در این نوع پول هر کالایی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. کالاهای رایج مورد استفاده فلزات نایاب مانند طلا و نقره یا مس بوده ولی گاهی مواد دیگری نظیر مواد غذایی، سنگ، سیگار و غیره نیز مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

پول فیات :

پول فیات پولی است که فاقد هرگونه ارزش ذاتی بوده و ارزش آن تنها وابسته به حکومت است. در این نوع سیستم با از بین رفتن حکومت پول ضرب شده توسط آن حکومت نیز بی‌ارزش می‌شود. در زمان قدیم پول تمامی کشورها معمولاً به فلزات گرانبها نظیر طلا و نقره متصل بود؛ ولی بعد از لغو یکجانبه پیمان برتون وودز از سوی آمریکا در سال ۱۹۷۱، در تمامی کشورهای دنیا پول مورد استفاده پول فیات است. به‌طور مثال در پشت اسکناسهای دلار آمریکا نوشته شده است که این پول **legal tender** است که معنی آن این است که قبول نکردن این پول برای مبادلات، غیرقانونی می‌باشد. پول فیات دارای این برتری نسبت به پول کالایی است که در صورت مخدوش شدن آن دولت صادر کننده پول هنوز آن را قبول می‌کند. به‌طور مثال می‌توان اسکناس دارای پارگی را با اسکناس نو تعویض نمود ولی مشابه چنین کاری در مورد پول کالایی وجود ندارد.

مسکوکات :

مسکوکات در واقع پول ضرب شده توسط حکومت می‌باشد که می‌تواند به صورت سکه یا اسکناس باشد.

پول بانکی :

پول بانکی پولی است که در یک حساب بانکی بوده و قابل برداشت از شعب بانک یا دستگاه‌های خودپرداز است. در تقریباً تمامی بانکهای دنیا بانک از سیستم بانکداری ذخیره کسری استفاده می‌کند که در آن بانک تنها بخشی از سپرده‌ها را به عنوان ذخیره نگه می‌دارد. پول بانکی دارای این تفاوت با پول مسکوک است که اولاً به صورت غیرفیزیکی بوده و تنها یک عدد در دفترچه حساب صاحب حساب است و ثانیاً اینکه در صورت از بین رفتن آن مؤسسه بانکی، پول ذخیره شده در آن نیز از بین می‌رود. سیستم بانکداری ذخیره کسری دارای خطرات تورمی زیادی است زیرا در هر بار پول جدیدی به پول در گردش هر کشور اضافه می‌شود. در تمامی کشورها بانک مرکزی میزان ذخیره مورد نیاز بانک را مشخص می‌کند. پول در گردش هر کشور معمولاً مجموع پول مسکوک و پول درون حسابهای بانکی است.

مکتبهای اقتصادی :

دیدگاه کلاسیک :

پول فقط وسیله مبادله است؛ و این دیدگاه توسط آلفرد مارشال مطرح شد؛ که از حاصل ضرب سرعت گردش پول برابر ارزش تولیدات حاصل می‌شود.

دیدگاه کینز :

در دیدگاه کینز نقش بیشتری برای بخش دولتی در نظر گرفته شده است. این نوع تفکر در بعد از جنگ جهانی دوم در دنیا قدرت گرفت. در این دیدگاه سه عامل برای تقاضای پول تعیین شده است:

۱. **انگیزه معاملاتی:** مردم پول نگه می‌دارند تا فاصله و شکاف زمانی موجود میان دریافت درآمدهای خود و هزینه‌هایی را که موجب پرداخت می‌شوند را بپوشانند.

۲. **انگیزه احتیاطی پول:** افراد به حوادث پیش بینی نشده مقداری پول خود را نگهداری می‌کنند.

۳. **انگیزه سفته‌بازی یا بورس‌بازی:** مردم دارایی‌های خود را به صورت نقد یا اوراق قرضه نگهداری می‌کنند. اگر نرخ بهره پول افزایش یابد مردم کمتر تمایل دارند تا اوراق قرضه یا بورس‌بازی کنند و اگر نرخ بهره پول کاهش یابد مردم بیشتر تمایل دارند که پول خود را اوراق قرضه یا بورس‌بازی کنند.
اقتصاد اتریشی :

اقتصاد اتریشی معتقد به نقش بسیار کم برای دولت در مسائل اقتصادی است. در این نوع طرز فکر چرخه پول به این صورت است که وقتی بانک با پایین نگهداشتن بیش از حد بهره پول زیاد تولید کند اثرات حبابی ایجاد شده و پس‌انداز از بین می‌رود.

پول در قرآن :

دراهم - دینار - ورق (اسکناس)

جستارهای وابسته :

- واحد پول
- پول واحد اسلامی
- اسکناس‌های ریالی ایران

واحد پول :

واحد پول واحدی برای سنجش دادوستد کالا و خدمات است که در تسهیل انتقال کالا و خدمات نقشی اساسی دارد. به عبارت دیگر یکای پولی یک کشور، نام پول رایج در آن کشور است. برای نمونه واحد پول کشور ژاپن ین و واحد پول کشور ایران تومان است.

یکاهای پیشین پول ایران

واحد پول ایران در دوره قاجار قران بود و کوچک‌ترین واحد پول قدیم (تا آخر دوره قاجار) در ایران دینار بود. یک تومان برابر ده قران و برابر ده هزار دینار بود. سکه اسپانیایی رئال پس از ورود به ایران با نام ریال بر مبنای وزنش، مطابق ۱۱۷٫۵ دینار گرفته شد اما از آغاز دوران رضاشاه پهلوی سکه‌های ریال به جای ۱۱۷٫۵ دینار به مبلغ ۱۰۰ دینار (مطابق قران) کاهش داده شدند؛ بنابراین قران و ریالی که امروزه ما به کار می‌بریم مقداری با مفهوم آن در دوران قدیم متفاوت است.*
در سال ۱۳۰۸ خورشیدی به موجب قانون آحاد، پول ایران تغییر یافت و واحد پول به ریال تبدیل گردید^{۱۱}

واحد قدیم	برابری با دینار
شاهی	۵ دینار
محمودی (صد دینار: صَنّار)	۱۰۰ دینار
عباسی	۲۰۰ دینار
نادری (ده‌شاهی)	۵۰ دینار
قران	۱۰۰ دینار
ریال) واحد رسمی پول ایران)	۱۰۰ دینار
تومان) واحد غیررسمی پول ایران)	۱۰۰۰ دینار

پول واحد اسلامی :

ایده ایجاد پول واحد اسلامی اولین بار از سوی مالزی در دهمین اجلاس سران کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی در تاریخ ۱۶ و ۱۷ اکتبر ۲۰۰۳ برابر با ۲۰ و ۲۱ شعبان المعظم ۱۴۲۴ هجری قمری در پوتراجایا واقع در مالزی مطرح شده است. برخی از سیاستمداران ایجاد پول واحد اسلامی و اتحادیه کشورهای اسلامی را توأمأ مطرح می‌کنند. اسلام‌گرایان ترکیه نیز از مبلغان این طرح هستند.

این پیشنهاد مورد نقد برخی اقتصاددانان قرار گرفته است و برخی از معایب و مزایای این طرح مطرح شده، که چندی از آنها را در زیر می‌آید.

مزایا :

۱. ارتقای مبادلات تجاری - اقتصادی میان کشورهای اسلامی
۲. تعمیق همکاری‌های اقتصادی - تجاری، رفع موانع گمرکی و حل مشکلات پولی - مالی پیش روی
۳. پول واحد یکی از ساز و کارهای پولی و مالی برای تشکیل بازار مشترک اسلامی است.
۴. همسویی و هم‌نوایی در قبال بازار مشترک اسلامی
۵. بهبود پیشرفت اجتماعی و اقتصادی به صورت متعادل و پایا، ایجاد اتحاد اقتصادی و در نهایت پول واحد
۶. پیشبرد اهداف اقتصادی و مالی اسلامی، از طریق به گردش درآمدن پول واحد اسلامی با هدف بنیان‌گذاری بازارهای پولی و سرمایه و توسعه ابزارها برای تسهیل جریانهای مالی جهانی و منطقه‌ای
- ۷.

معایب :

اقتصاددانان معتقدند که با توجه به اقتصاد متفاوت و ناهمگن کشورهای اسلامی اجرای یکباره این طرح در تمام کشورهای اسلامی ممکن نیست و بایستی ابتدا در کشورهایی که اقتصادی نزدیک به هم دارند، مانند کشورهای حوزه خلیج فارس (کشورهای صادرکننده نفت) پیاده گردد؛ که البته بعد از پیاده‌سازی و رفع مشکلات مربوط به اجرای آن قابل تعمیم به سایر کشورهای اسلامی نیز خواهد بود.

نام پول واحد اسلامی :

مالزی در دهمین اجلاس سران کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی دینار را به عنوان نام برای این واحد پولی پیشنهاد کرد. علت انتخاب نیز آن است که درهم و دینار تنها واحدهای پولی است که درقرآن از آن نام برده شده.

- «و مِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا» (آل عمران / ۷۵)
  - (بعضی از آنان [اهل کتاب] کسی است که اگر او را بر دیناری امین شماری، به تو بازنگرداند، مگر همواره بر سر او بایستی).
  - «و شَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةً» (یوسف / ۲۰)
  - (و او [یوسف] را به بهایی ناچیز، درهمی چند فروختند).
  - «فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ، فَلْيَنْظُرُوا أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا» (کهف / ۱۹)
- (یکی از اصحاب کهف به دیگران گفت: یکی از خود را با «وَرِقَتان» [درهم‌هایتان] به شهر فرستید، تا ببیند کدامیک طعامی نیکو دارند). طبرسی ورق را به درهم معنا کرده است (طبرسی، ۱۴۰۸ق، ج ۵-۶، ص ۷۰۶).
- همچنین در روایات بسیاری سخن از طلا و نقره مسکوک به عنوان دینار و درهم، برای تعیین مقدار نصاب برای زکات و وجوب ادای آن آمده است (حر عاملی، ۱۳۹۱ ق، ج ۶، ص ۹۲-۱۱۸) از جمله، در روایاتی حداقل نصاب پول نقره را ۲۰۰ درهم، و معادل ارزش آن از طلا ۲۰ مثقال تعیین شده است (حر عاملی، ۱۳۹۱ ق، ج ۶ ص ۹۲، حدیث ۱). در روایتی، اصل مال درهم اعلام شده، آمده است: «هرچه از درهما از طل یا سایر کالاها، اموالی هستند که در زکات و دیات به درهم بازمی‌گردند» (حر

عاملی، ۱۳۹۱ق، ج ۶، ص ۹۳، حدیث ۳). و چون در عصر پیامبر هر دینار برابر ۱۰ درهم بود، حداقل نصاب طلا برای زکات، ۲۰ دینار اعلام گردید (حر عاملی، ۱۳۹۱ق، ص ۹۳، احادیث ۴-۶).

پول واحد شورای همکاری خلیج فارس (پول واحد عرب) :

۶ کشور عضو شورای همکاری خلیج فارس که شامل کویت، عربستان سعودی، بحرین، قطر، امارات و عمان هستند توافق کردند که دینار عربی را به عنوان پول مشترک در این کشورها انتخاب کنند این تصمیم به دنبال ملاقات روسای بانک‌های مرکزی این ۶ کشور اتخاذ شد پول واحد عرب از اول ژانویه سال ۲۰۱۰ وارد بازار خواهد شد. در پایان (مجله اشپیگل)

پول

در گذشته دیرین برای تداوم حیات، نیاز هر فرد با تلاش فردی (شکار- تولید و...) تأمین می شد ولی با گذشت زمان هرگز به تولید شخصی قانع نبود و اگر در آن روز بشر نمی توانست با زور هرچه می خواهد به چنگ آورد ناگزیر حاضر می شد از راه معاوضه جنس با جنس (معاوضه مستقیم کالا با کالا) نیازهای عادی زندگی را فراهم کرده و از این راه امرار معاش نماید. در اینگونه داد و ستدهای اولیه (قرنها پیش از میلاد) معاوضه دو کالا با هم بدون تعیین ارزش و معیاری برای سنجش انجام می پذیرفت تا آنکه راه (مبادله غیرمستقیم کالا با کالا) را در پیش گرفت و همین انتخاب موجب پیدایش «پول» گردید.

• پیدایش پول مسکوک فلزی:

تنوع تولید و لزوم رفع نیاز بشر از تولیدات مختلف در سیر گسترش اقتصاد کشورها موجب پیدایش دو کالای اقتصادی با ثبات ارزش نسبی که مورد قبول عامه باشد، گردید و این دو کالای فلزی طلا و نقره بود. با گذشت زمان مسئولان امور در جوامع مختلف برای رونق داد و ستد و توسعه تجارت نسبت به ضرب سکه های طلا و نقره اقدام نمودند. برای انجام این کار، شمش های طلا و نقره را به سکه های کوچک و متنوع تبدیل و سپس آنها را به مهر خود ممهور و در قلمرو جغرافیایی خویش رایج ساختند. به طوریکه مورخان می گویند اختراع سکه از سده هفتم پیش از میلاد مسیح در کشور لیدی پا گرفته، ولی در اکتشافاتی که اخیراً در کشور هندوستان شده مسکوکاتی به دست آمده که ظاهراً مربوط به پنج هزار سال قبل است (سه هزار سال پیش از میلاد). اولین سکه ای که در ایران رواج یافت، در زمان داریوش اول (۵۱۶ ق.م) ضرب شد و نام آن دریک بود. هرودوت در مورد ضرب سکه دریک می گوید: «او شاهی بود که از خود یادبودی گذارد که هرگز هیچ شاهی از خود باقی نگذاشته بود.» و سکه دیگری که رواج داشت «شکل» بود که وزن ۵/۶ گرم نقره. همزمان با نقشی که پول فلزی در بازارهای مختلف مبادلات و معاملات پیدا کرد، کار داد و ستد و تجارت را توسعه بخشید و موجب گسترش حرفه صرافی شد. صاحبان این حرف واسطه عملیات پولی بین تجار در داخل و خارج از کشور بودند که عملکردشان مقدمه نشر پول کاغذی و تشکیل بانک های امروزی گردید. نشر پول کاغذی در دوران پیشین به صور مختلف وجود داشته که در زمانها و مکانهای گوناگون دارای نقش و وظایف محدود و خاصی بوده است. این رویه پایه گذار سیستم پول کاغذی به اسکناس شد که از بدو انتشار رابطه ثابتی بین ارزش اسکناس معاملاتی با طلا و نقره برقرار ساخت و قانونمند گردید و از قرن نوزدهم، در چارچوب مقررات و قوانین پولی و بانکی هر کشور و تحت عنوان پول قانونی، رایج و در اقتصاد و سرمایه داری متداول و مطرح شد.

• ویژگی های پول

در جملاتی که برای تعریف پول به کار برده شده اکثراً شرح وظایف پول را بر تعریف آن برتر دانسته و حتی مجموع وظایف پول را یک نوع تعریف پول رسمی (قانونی) قلمداد کرده اند. مثلاً: ارسطو: پول واسطه مبادله، واحد ارزش و ذخیره ارزشهاست. (سه وظیفه پول) علمای کلاسیک: پول کالایی است که واسطه معاملات و معیار و مقیاس ارزشها می باشد. این دو بیان شامل توصیف کالایی است که واسطه مبادله بوده و دارای ارزش ذاتی است و مشمول وظایفی شده که به عهده دارد. برخی دیگر: معتقدند پول

آن چیزی است که قانون می گوید «پول» است. ما می دانیم که در قانون سخنی از تعریف پول نیست بلکه در آن «واحد قانونی پول» تشریح شده است.

• بانکداری

آغازگر حرفه بانکداری در جهان، صرافانی بودند که با تعیین عیار فلزات قیمتی موجب سهولت مبادله آنها با کالاها شده و با جلب اعتماد مردم و صدور اسناد تعهد توانستند امانت دار اموال تجاری شوند که تداوم تجارت آنان به یاری و حمایت همان صرافان امکان پذیر شد. اما مبادله کالا و رواج داد و ستد چه در داخل محدوده و چه در خارج از آن نیاز به ابزار پرداختی داشت که در تعیین ارزش و امکان سنجش انواع کالاها و خدمات پذیرفته عموم باشد تا علاوه بر انجام معاملات در وصول مطالبات از مشتریان دور و نزدیک با احتمال وقوع خطرات ناشی از جابجایی فلزات قیمتی موجب به کارگیری روشی شود که فرآیند آن سهولت در عملیات صرافی و کسب وام و حمایت اعتباری به پشتوانه اندوخته صرافان باشد. این سرآغاز حرفه بانکداری و ایجاد مؤسسات بانکی شد. کلمه بانک اصطلاحی است قدیمی که از واژه آلمانی Bank به معنای نوعی شرکت، اخذ و رواج یافته و شاید هم از کلمه Banque فرانسوی و یا Banco ایتالیایی که برای نیمکت صرافان به کار برده می شد، اشتقاق یافته است. به هر حال مؤسسات صرافی آن روزها با همان نام و روش دیرین به تدریج تکامل یافته و بصورت سازمانی فعال درآمدند که با جلب رضایت مردم و رعایت اصول اخلاقی، صداقت و درستکاری، توانستند مرکز کلیه فعالیت های پولی و اعتباری و پایه گذار بانک های امروزی گردند.

• آغاز بانکداری در ایران:

قبل از دوره هخامنشی، بانکداری به طرز ابتدایی مرسوم ولی در انحصار معابد و شاهزادگان بود و در زمان هخامنشیان بازرگانی رونق یافت و پول مسکوک رواج گرفت، این آغاز فعالیت بانکها بود که معروفترینشان «مؤسسات پسران مورشو»، «پسران نیپ پورو» و بانک «اجی بی و پسران» بودند که تعلق به مهاجرین یهودی مقیم بابل داشته و به کلیه امور بانکی از قبیل قبول سپرده و اعطای وام و رهن گرفتن املاک می پرداختند و برای خرید و فروش منازل، احشام، غلامان و کشتی های حامل کالا سرمایه گذاری می کردند.

• تاریخچه پیدایش بانکداری

(۱) در دوره قدیم:

الف) بابل:

در امپراتوری بابل معاملات بانکی به شیوه ابتدایی آن رواج داشت و حتی بر روی ستونی که قوانین حمورابی (ششمین پادشاه بابل جلوس ۱۹۵۵ وفات ۱۹۱۳ سال قبل از میلاد مسیح «ع») حک شده، مقرراتی برای دادن وام و قبول سپرده های تجاری ذکر و دستوراتی درباره سرمایه گذاری نوشته شده است. در شهر بابل تجارتخانه ها و بانک های بزرگی وجود داشته که دادن تمسک، حواله، برات و نیز دریافت ربح با نرخ ۲۰ درصد و حتی در مواردی چهل تا چهل و سه درصد معمول بوده است. معابد این شهر در حدود ۲۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح «ع» به عملیات بانکی محدودی مبادرت می ورزیدند و متصدیان معابد طلا و نقره و اشیای گرانبهایی را که به امانت به منظور نگهداری به آنها سپرده می شد در مقابل وثیقه اموال غیرمنقول و پول به عاریت می دادند. درآمد معابد منحصر به بهره دریافتی نبود مبلغی به عنوان کارمزد حفاظت و نگهداری به معابد پرداخت می گردید. سند قرضه و شرایط آن بر روی لوحه های گلی نقش و سپس پخته و نگاهداری می شد.

ب) یونان:

در کشور خدایان و رب النوعها، علاوه بر بانک های خصوصی بعضی از معابد هم از جمله معبد دلفی در شهر افسن به کار صرافی اشتغال داشتند، سپرده های مردم را پذیرفته و به اشخاص یا شهرها وام اعطا می کردند و به علت تداوم جنگ های داخلی، معابد امن ترین محل برای نگهداری و حفاظت اموال گرانبها و پرارزش به شمار می رفتند. سود قابل توجه معابد، رقابت افراد را برانگیخت تا با جلب توجه و اعتماد عامه، بانکداران خصوصی شروع به کار نمایند و آنها توانستند در کمترین مدت فعالیت خود را از قرض دادن وجوه خود یا سپرده های دیگران، بیشتر به خدمات بانکی بپردازند به طوری که توسعه آنها موجب شد که مقررات خاصی ناظر بر روابط مردم و بانکدارها تنظیم و به اجرا گذاشته شود.

ت) رم:

در اوایل برپایی دولت رم، دریافت مالیات از مردم شهرها به شکل مقاطعه به اشخاص واگذار می شد، این افراد با بهره گیری از تمکن مالی خود غالباً به شهرها و مؤسسات دولتی وام داده و با موقعیت جغرافیایی که شهر رم از نظر تجارتي داشت کم کم به فعالیت پولی و مالی (تبدیل مسکوک خارجی به مسکوک رایج کشور، قبول سپرده مدت دار با پرداخت بهره، اعطای اعتبار و پرداخت وام های مصرفی و تجارتي با بهره های متفاوت با رهن گرفتن اموال مردم و صدور برات تجاری و غیره) پرداخته و پایه گذار عملیاتی شدند که از بیشتر جهات مشابه عملیات بانک های تجاری امروز بود.

ث - چین:

۶ قرن پیش از میلاد در کشور چین نیز به نوعی بانکداری رواج داشته که با اختراع کاغذ (در حدود ۱۰۵ سال بعد از میلاد) و به کارگیری آن در عملیات بانکداری، اهمیتی به سزا یافت و همین کشف بود که برای اولین بار تهیه اسناد، تنظیم محاسبات و نگاهداری حسابها و نقل و انتقال اسناد را به صورتی ارزان و ساده در کشورهای راقیه مقدور نموده و چاپ و نشر اسکناس را ممکن ساخت.

۲) در قرون وسطی

در قرون وسطی بانکداری و تجارت به مفهوم آنچه در یونان و امپراتوری رم رواج داشت عملاً از بین رفت و پس از سقوط رم یک سیر قهقراپی در عملیات بانکی و سایر مظاهر تمدن بشری پیدا شد پیش از این تاریخ، عرف بانکداری با انجام برخی عملیات صرافی و بانکی توسط اقوام مختلف به ویژه یهودیها که با بهره گیری از شرایط زمان توأم با استعداد ذاتی و مالی، بیشتر به فعالیت های صرافی و بانکی پرداخته بودند، حیات تازه ای یافت و می رفت تا با روش بانکداری به توسعه تجارت استحکام بخشد. ولی با مخالفت و تعصب شدید مقامات کلیسا علیه دریافت ربح از افراد و با وجود منع مشروط آن در دین یهود، این فعالیت تقریباً محدود گردید تنها در برخی از مراکز شهرها به طور انحصاری، کار صرافی در اختیار این قوم قرار گرفت زیرا در دین یهود منع دریافت بهره منحصرأ به منع دریافت آن از هم کیشان یهودی تفسیر و تعبیر شد، بنابراین عملیات صرافی و به خصوص دریافت بهره در مقابل پرداخت وام به افراد غیریهودی بلامانع و موجب رواج حرفه صرافی گردید. از طرف دیگر در دوره قرون وسطی (به مدت ده قرن یعنی هزار سال) مخوف ترین و وحشیانه ترین حوادث تاریخی که «جنگ های صلیبی» نامیده شد، جنگ بین مسلمانان (ترکان) و مسیحیان (اروپا) بود که از سال ۱۰۹۵ شروع و به مدت دو قرن تا سال ۱۲۹۱ میلادی ادامه یافت. در طول مدت ۲۰۰ سال جنگ و خونریزی و وجود تضاد فرهنگی بین مردم شرق و غرب، موجب آشنایی غریبان با فرهنگ شرق گردید و این رخداد خونین تاریخی راهی برای آگاهی مردم غرب از تولیدات شرقی و کمک به برقراری روابط تجاری بین شرق و غرب شد.

۳) در دوره رنسانس

دوره جدید با پیشرفت تدریجی تجارت و داد و ستد در سواحل دریای مدیترانه به ویژه در شهرهای ونیز و فلورانس شروع شد که با کشف آمریکا و دستیابی به راه های دریایی جدید و استقرار روابط بازرگانی بین شرق و غرب، کم کم دامنه فعالیت های اقتصادی از سواحل دریای مدیترانه به کشورهای سواحل اقیانوس اطلس مانند فرانسه، اسپانیا، پرتغال و انگلیس گسترش پیدا کرد. این پیشرفت توأم با استفاده روزافزون از خدمات بانکی و فرآیند آن ازدیاد حرفه بانکداری به ویژه در شهر ونیز (سال ۱۵۸۴ بعد از میلاد) بود با ورود طلا و نقره فراوان از آمریکا و پیدایش آثار پولی آن در کشورهای مختلف اروپایی از یک طرف و رفع ممنوعیت دریافت بهره در آیین مسیح بر اثر فتوای ژان کالون رهبر فرقه کالوینیسم از طرف دیگر به افزایش فعالیت های بانکی و تکامل آن در این دوره کمک شایان نمود.

قیمت تمام شده پول در بانکها چیست؟ (+ نحوه محاسبه)

عصر بانک؛ عوامل تاثیرگذار در قیمت تمام شده پول در بانکها به دو شکل مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می شود که سود سپرده ها از جمله عوامل مستقیم و هزینه های اداری، حقوق کارکنان، استهلاک املاک از عوامل غیرمستقیم و تاثیرگذار در قیمت پول در بانکها محسوب می شود.

اما نکته قابل توجه اینکه در ایران عامل اصلی در افزایش قیمت تمام شده پول ناشی از هزینه های مستقیم (سود سپرده ها) است که اگر بخواهیم بخش های مختلف اقتصادی و عموم مردم از تسهیلات ارزان قیمت بانکها بهره مند شوند باید هزینه های پول را در سیستم بانکی کاهش دهیم که این امر هم منوط به مدیریت و کاهش هزینه های مستقیم است، به عبارتی، سودی که به سپرده گذاران پرداخت می شود تابعی از نرخ تورم است، اما نمی توان پذیرفت در شرایط فعلی که نرخ تورم اعلام شده توسط منابع رسمی نزدیک به ۲۰ درصد را نشان می دهد نرخ سود سالانه بانکها براساس بسته پولی بانک مرکزی ۱۲ درصد باشد، چون در این شرایط سپرده گذاران دیگر تمایلی به سرمایه گذاری در بانکها و موسسات مالی از خود نشان نمی دهند که این امر تاثیر بسزایی در تامین هزینه های جاری بانکها دارد.

به این ترتیب در این حالت بانکها نمی توانند از عهده هزینه های خود برآیند و برهمین اساس قیمت تسهیلات پرداختی با افزایش نرخ روبه رو می شود. البته تورم هم می تواند تابعی از افزایش قیمت تمام شده پول باشد، اما این راهکار مناسبی به نظر نمی رسد که برای کاهش نرخ تورم قیمت تمام شده پول را از طریق کاهش سود سپرده گذاری کاهش دهیم، چون از این طریق هم بانک و هم مشتری متضرر خواهند شد. به این ترتیب کاهش نرخ تورم و قیمت تمام شده پول باید همگام با یکدیگر اتفاق بیفتد تا فشار فقط به موسسات مالی وارد نشود. البته باید به این نکته هم اشاره کرد که قیمت تمام شده پول در بانکهای خصوصی به علت شرایط خاص جذب منابع، بالاتر از بانکهای دولتی است.

بررسی ها نشان می دهد قیمت تمام شده پول در بانکهای دولتی حدود ۱۳ تا ۱۵ درصد است و این در حالی است که این قیمت در بانکهای خصوصی تا ۲۱ درصد نیز می رسد. ذکر این نکته هم ضروری است که سیاست کاهش مداوم سودبانکی باعث می شود تا بانکهای خصوصی دوباره به دولتی تغییر ماهیت دهند چون در این حالت است که قیمت تمام شده پول در بانکها کاهش خواهد یافت.

نحوه محاسبه قیمت تمام شده پول

۱- محاسبه هزینه مستقیم پول

در این مرحله می بایست هزینه مستقیم (بهره) پول محاسبه گردد بدین منظور لازم است هزینه هر یک از منابع در اختیار بانک مورد بررسی و محاسبه قرار گیرد نحوه این عمل به شرح ذیل است.

الف - میانگین مانده منابع بانک را طی سال بدست می آوریم (منظورمان از منابع تمام حسابهای سمت چپ ترازنامه باستثناء حسابهای داخلی می باشد)

ب- نرخ سپرده قانونی را در میانگین هر یک از منابع مشمول سپرده قانونی ضرب نموده و نتیجه را از میانگین هر یک از منابع کسر می نمائیم بدین ترتیب میانگین منابع پس از کسر سپرده قانونی بدست می آید (ضریب سپرده قانونی برای منابع مشمول برابر ۱۷٪ می باشد البته این نرخ برای منابع مشمول مناطق آزاد برابر ۱۰٪ است)

ج - ضریب نقدینگی را در مانده مشمول آن ضرب می نمائیم منابع مشمول ضریب نقدینگی عبارتند از حسابهای قرض الحسنه جاری ، پس انداز، سپرده های کوتاه مدت و بلند مدت و همچنین سپرده نقدی ضمانتنامه ها . ضریب نقدینگی ۳٪ می باشد که می بایست در سرفصلهای یادشده ضرب و سپس از هر یک از منابع مربوطه کسر شود.

د- اینک میانگین هر یک از منابع را پس از کسر سپرده قانونی و کسر ضریب نقدینگی در اختیار داریم به این می گویند خالص منابع یا منابع آزاد اینک میانگین منابع آزاد هر یک از سرفصلها را جداگانه داریم.

ه - حال درصد منابع آزاد هر سرفصل را از مجموع منابع آزاد بدست می آوریم.

و - در این مرحله درصد هزینه هر یک از منابع را در سرفصل متناظرش ضرب می نمائیم (مثلاً درصد هزینه حسابهای جاری صفر و درصد هزینه حسابهای پس انداز ۲٪ و به همین ترتیب درصد سپرده های کوتاه مدت و بلند مدت و سایر منابع را که ان شاءالله در فرصت دیگر و در پست دیگری این مطلب را کامل خواهم گفت) یادمان باشد درصد هزینه هر سرفصل باید در میانگین مانده هر سرفصل ضرب شود نه در میانگین منابع آزاد هر سرفصل.

ز- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بابت سپرده قانونی که بانکها نزد وی به ودیعه می گذارند براساس مانده اقلام تودیع شده سود پرداخت می کنند که برابر ۱ درصد سپرده قانونی تودיעی می باشد لذا در این مرحله برای تعدیل هزینه هر سرفصل از منابع ، لازم است سود سپرده قانونی متعلقه به هر سرفصل را بدست آوریم برای اینکار باید ان منابعی را که در نرخ سپرده قانونی ضرب نموده ایم را مد نظر قرار داده و نتایج بدست آمده از ضرب نرخ سپرده قانونی در آنها را در ضریب ۱ درصد بدست آوریم.

ح - و حال باید هزینه تعدیل شده هر سرفصل را بدست آوریم برای اینکار درصد هزینه هر یک از سرفصلها را در میانگین هر سرفصل ضرب نموده نام آنرا A گذارده و سپس سود سپرده قانونی هر سرفصل را از A کسر می نمائیم و ماحصل را بر منابع آزاد هر سرفصل تقسیم می نمائیم و در ۱۰۰ ضرب نموده به این ترتیب درصد هزینه تعدیل شده هر سرفصل بدست می آید.

ط- در آخر درصد هزینه تعدیل شده هر سرفصل را در درصد منابع آزاد هر سرفصل که در بند ه بدست آوردیم ضرب نموده با اینکار درصد هزینه مستقیم پول برای هر سرفصل بدست می آید و با جمع درصد همه سرفصلها درصد مستقیم کل پول برای بانک بدست می آید.

۲- هزینه غیرمستقیم پول

پس از بدست آوردن هزینه مستقیم پول لازم است درصد هزینه غیرمستقیم پول نیز محاسبه و به درصد هزینه مستقیم اضافه گردد تا قیمت تمام شده پول به درصد بدست آید نحوه محاسبه هزینه غیرمستقیم به شرح ذیل است.

- الف - هزینه استهلاک را در سطح کل بانک بدست می آوریم
- ب - هزینه مطالبات مشکوک الوصول را برای کل بانک بدست می آوریم
- ج - هزینه های اداری و پرسنلی را برای کل بانک بدست می آوریم
- د - جمع هزینه های فوق را بدست می آوریم و آنرا بر میانگین منابع آزاد بدست آمده در قسمت ۱-د تقسیم می نمائیم و در ۱۰۰ ضرب می کنیم با این عمل درصد هزینه غیر مستقیم پول بدست می آید.

در پایان باید گفت موسسات مالی و بانکها در برابر آحاد جامعه که به عنوان سپرده گذاران محسوب می شوند متعهد هستند اما سپرده گذاران در ازای توقع دریافت سود بالا در زمان سپرده گذاری، تمایل دارند که در زمان اخذ تسهیلات و وام، سود بسیار کمتری در ازای آن پرداخت کنند اما این اختلاف به ضرر اقتصاد و سیستم بانکی است و هزینه های ملی را افزایش خواهد شد. ابزارهای سیاست پولی در ایران

در اجرای سیاست پولی، بانک مرکزی می تواند مستقیماً از قدرت تنظیم کنندگی خود استفاده نموده و یا به طور غیرمستقیم از اثرگذاری بر روی شرایط بازار پول به عنوان انتشار دهنده پول پر قدرت (اسکناس و مسکوک در جریان و سپرده های نزد بانک مرکزی) استفاده نماید. بر همین اساس دو نوع ابزار سیاست پولی قابل تفکیک می باشد که ابزارهای مستقیم (عدم اتکا بر شرایط بازار) و غیرمستقیم (مبتنی بر شرایط بازار) سیاست پولی نامیده می شوند. ابزارهای سیاست پولی در ایران بر مبنای تفکیک مذکور به شرح ذیل می باشد.

۱- ابزارهای مستقیم

۱-۱- کنترل نرخ های سود بانکی

در کشور ما با اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا و معرفی عقود با بازدهی ثابت و مشارکتی، ضوابط تعیین سود و یا نرخ بازده مورد انتظار ناشی از تسهیلات اعطایی بانکها و حداقل و حداکثر سود و یا بازده مورد انتظار بر طبق ماده (۲) آیین نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا بر عهده شورای پول و اعتبار می باشد. همچنین بر طبق ماده (۳) آیین نامه فصل چهارم قانون مذکور بانک مرکزی می تواند در تعیین حداقل نرخ سود (بازده) احتمالی برای انتخاب طرح های سرمایه گذاری و یا مشارکت و نیز تعیین حداقل و یا حداقل سود مورد انتظار و یا نرخ بازده احتمالی برای سایر انواع تسهیلات اعطایی بانکی دخالت نماید.

۱-۲- سقف اعتباری

این نوع ابزارهای پولی با ایجاد محدودیتهای اعتباری و اعطای اعتبارات مستقیم به همراه منظور کردن اولویت در امر اعطای اعتبارات بانکی در مورد بخش های خاص اقتصادی عملاً اقدام به جهت دهی اعتبارات به سمت بخش های مورد نظر می نماید. براساس ماده ۱۴ قانون پولی و بانکی کشور، بانک مرکزی می تواند در امور پولی و بانکی دخالت و نظارتهایی داشته باشد که از جمله مفاد آن محدود کردن بانکها، تعیین نحوه مصرف وجوه سپرده ها و تعیین حداکثر مجموع وامها و اعتبارات در رشته های مختلف است.

۲- ابزارهای غیرمستقیم

۲-۱- نسبت سپرده قانونی: نسبت سپرده قانونی از جمله ابزارهای سیاست پولی بانک مرکزی می باشد. بانکها موظفند همواره نسبتی از بدهیهای ایجاد شده و بطور اخص سپرده های اشخاص نزد خود را در بانک مرکزی نگهداری کنند. بانک مرکزی از طریق افزایش نسبت سپرده قانونی حجم تسهیلات اعطایی بانکها را منقبض و از طریق کاهش آن، اعتبارات بانکها را منبسط می نماید. بر طبق ماده (۱۴) قانون پولی و بانکی نسبت سپرده قانونی از ۱۰ درصد کمتر و از ۳۰ درصد بیشتر نخواهد بود و بانک مرکزی ممکن است برحسب ترکیب و نوع فعالیت بانکها نسبتهای متفاوتی برای آن تعیین نماید.

۲-۲- اوراق مشارکت بانک مرکزی: اجرای بهینه سیاستهای پولی توسط بانک مرکزی، توسط ابزار اصلی و محوری عملیات بازار باز صورت می‌گیرد که به بانکها اعطاف لازم را در مدیریت نقدینگی و مداخله در بازار پولی اعطاء می‌نمایند. به منظور توسعه و بسط عملیات بازار باز و اجرای سیاستهای پولی از حیث مدیریت نقدینگی و تاثیر بر بازار پول و سرمایه، یافتن بدیل‌های مناسب در قالب موازین شرع مقدس اسلام بعد از اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا از جایگاه ویژه‌ای برخوردار گردید. اوراق قرضه به جهت مبتنی بودن بر بهره، اصولاً در اسلام پذیرفته شده نیست. لیکن اوراق مشارکت و سهام نمودن سرمایه‌گذاران در فعالیتهای اقتصادی و پرداخت سودهای واقعی نه تنها با مانع مواجه نیست بلکه مورد تشویق نیز می‌باشد. برای اولین بار، براساس ماده ۹۱ قانون برنامه سوم به بانک مرکزی اجازه داده شد که با تصویب شورای پول و اعتبار، از اوراق مشارکت بانک مرکزی استفاده نماید. شایان ذکر است که براساس برنامه چهارم توسعه، انتشار اوراق مشارکت بانک مرکزی با تصویب مجلس شورای اسلامی مجاز خواهد بود.

انتشار و عرضه اوراق مشارکت بانک مرکزی از جمله ابزارهای سیاست انقباضی و اجرای عملیات بازار باز می‌باشد؛ بطوری که با عرضه این اوراق از حجم نقدینگی کاسته شده و وجوه این اوراق نزد بانک مرکزی مسدود می‌گردد. در بخش پایه پولی نیز انتشار این اوراق موجب افزایش جزء بدهیهای بانک مرکزی و کاهش پایه پولی خواهد شد. لذا در مجموع انتشار اوراق موجبات کاهش رشد نقدینگی را فراهم می‌سازد. در واقع سیاستگذار پولی را قادر می‌نماید تا در مواقع لزوم از طریق کنترل نقدینگی، دستیابی به نرخ تورم پایین را میسر سازد.

۲-۳- سپرده ویژه بانکها نزد بانک مرکزی: یکی از مهمترین اقداماتی که در جهت استفاده مطلوب از ابزارهای غیرمستقیم پولی در چارچوب قانون عملیات بانکی بدون ربا صورت گرفت، اجازه افتتاح حساب سپرده ویژه بانکها نزد بانک مرکزی است که در اواخر سال ۱۳۷۷ به تصویب شورای پول و اعتبار رسید. هدف اصلی از اجرای این طرح، اعمال سیاستهای پولی مناسب جهت کنترل و مهار نقدینگی از طریق جذب منابع مازاد بانکها بوده است. لازم به ذکر است که بانک مرکزی به سپرده ویژه بانکها نزد خود براساس ضوابط خاصی سود پرداخت می‌کند.

بانکها چگونه پول خلق می‌کنند؟

از سویی بانکها هم فقط می‌توانند پایه پولی یا پولی که توسط بانک مرکزی خلق شده است را وام‌دهی کنند. اما در چند سال گذشته ماجرا تغییر کرده است. یعنی بانکها به سوی خلق پول روی آورده‌اند؛ آن هم با سودهای خیالی که خود را سود آور جلوه دهند. در چهار سال گذشته بانکها توانسته‌اند بسیار بیشتر از دولت از منابع بانک مرکزی و عموماً بدون وثیقه برداشت کنند. در چهار سال گذشته حجم نقدینگی بیش از دو برابر شده است؛ آن هم درست به همین دلیل گفته شده. بحران افزایش نقدینگی از یک سو و خطر افزایش سرعت گردش پول از سوی دیگر مدام از سوی اقتصاددانان گوشزد می‌شود. بانکها اقتصاد ایران را در تله سودهای واهی و زیان‌های واقعی قرار داده‌اند. با این تعبیر، بانک مرکزی پذیرفته است که صورت‌های مالی بانکها اگر شفاف شود، زیان بزرگی پشت آن نهفته است. همان‌طور که با رونمایی از نماد دو بانک ملت و تجارت بخشی از زیان نهفته آشکار شد. بی شک در شرایط به وجود آمده برای بانکها، در مرحله اول خود بانکها مقصرند. در مرحله بعد البته نقش نظارت‌ها هم نمود پیدا می‌کند.

به گزارش اقتصادآنلاین به نقل از اعتماد، در این رابطه با دکتر مرتضی زمانیان، مدیر گروه مطالعات اقتصادی اندیشکده مطالعات حاکمیت و سیاستگذاری گفت‌وگو کرده‌ایم. زمانیان که از اقتصاددانان جوان دانشگاه صنعتی شریف است، هم‌اکنون مشاور طرح بازرگری قانون بانکداری کشور در کمیسیون اقتصادی مجلس و مسوول نگارش بخش «ورشکستگی بانکها»، اندیشکده مطالعات حاکمیت است. او می‌گوید: «بحران بانکی زمانی شکل می‌گیرد که مردم تصمیم بگیرند پول‌های موجود در بانک را از حساب‌های سرمایه‌گذاری سودده به حساب‌های قرض‌الحسنه برده و خرج کنند.» گفت‌وگو با وی را بخوانید:

بحران بانکها به دنبال بازگشایی دو نماد بانک ملت و تجارت بیش از پیش خود را نشان داد. خیلی‌ها معتقدند اگر سایر بانکها هم نماد خود را براساس استانداردهای جدید بانک مرکزی بازگشایی کنند، شاهد وضعیت وخیم‌تری در حوزه عملکرد بانکها خواهیم بود. ریشه این بحران از کجا آغاز شد؟

برای تحلیل شرایط کنونی بانک‌ها اطلاعات دقیق‌تری نیاز هست؛ یعنی روی کاغذ چند عامل بالقوه می‌توانند عامل شکل‌گیری این بحران باشند، اما اینکه کدام عامل مهم بوده و سهم مهم‌تری از این شرایط داشته، نیاز به اطلاعات دقیق‌تری دارد. اما آنچه به‌طور کلی می‌توان بررسی کرد اینکه، طرف سپرده‌های مردم با چه مشکلی مواجه شده است و از سویی طرف دارایی‌ها و تسهیلاتی که بانک‌ها ارایه کرده‌اند، در چه وضعیتی قرار دارد. می‌دانید که بانک‌ها حجم عظیمی از مطالبات غیرجاری دارند. یعنی تسهیلاتی به گروهی داده‌اند و پس نگرفته‌اند. این وضعیت باعث ضرر بانک‌ها شده است. سوال این است که چه عاملی باعث شده در بخش بانکی این میزان تسهیلات پرداخت شده و بازنگشته است؟ در واقع بازنگشتن این میزان تسهیلات عملاً باعث ورشکستگی بانک می‌شود. می‌توان برای این سوال علل متعددی را ارایه کرد. برخی‌ها می‌گویند، به دلیل رکود است. برخی می‌گویند، سود تسهیلات بالا بوده و تسهیلات گیرندگان قادر به پرداخت نیستند. اما یکی از عوامل آن می‌تواند الگویی به نام حسابداری تعهدی باشد که در بخش بانکی وجود دارد. بانک‌ها با توجه به نوع حسابداری که دارند، با دیگر بخش‌های اقتصادی شرایط متفاوتی دارند. مثلاً اگر به یک بنگاه مراجعه کنید و بگویید دارایی‌ات چقدر است؟ ممکن است بگوید این میزان میز و صندلی دارم و مثلاً یک میلیارد تومان هم پول نقد دارم، یک میزان هم طلب دارم. در حسابداری این طلب را کنار می‌گذارند. در حالی که در حسابداری بانکی این شیوه اعمال نمی‌شود. یعنی بخشی که طلب محسوب می‌شود، و طلبکار متعهد به پرداخت آن است در محاسبه سود لحاظ می‌شود. فرض کنید، بانکی تسهیلات بالایی پرداخت کرده است. قرار است با احتساب سود، تسهیلات گرفته شده را پس بدهد. برای محاسبه سود و زیان شرکت این میزان تسهیلات با سود هم محاسبه می‌شود و جزو ثروت قرار می‌گیرد. اما اگر این پول را به موقع برنگرداند، بانک دو راهکار دارد؛ اول شکایت کرده و موضوع را به دادگاه ببرد درحالی که می‌داند تسهیلات‌گیرنده ورشکست شده و کمتر از میزانی که تسهیلات داده می‌تواند برگرداند- در این شرایط این ضرر در ترازنامه بانک قرار می‌گیرد. اما مدیر بانک نمی‌خواهد توسط اعضای هیات‌مدیره یا سهامداران مورد مواخذه قرار بگیرد، لذا به تسهیلات‌گیرنده، زمان بیشتری می‌دهد و سود یکسال را هم برحسب اصل سپرده محاسبه می‌کند. طبق این نوع حسابداری، در این شرایط اعضای هیات‌مدیره و سهامداران تصور می‌کنند در این یکسال استمهال وام، بانک سود برده است، درحالی که در واقعیت چنین اتفاقی نیفتاده است. گفته می‌شود یکی از بانک‌های خصوصی با همین شیوه کمتر از ۱۰۰۰ میلیارد تومان تسهیلات اعطا کرده و در شرایطی که توان مالی تسهیلات‌گیرنده در شرایط ورشکستگی بوده، با احتساب سود در عملیات ترازنامه تا ۶ هزار میلیارد تومان از این محل سود محاسبه کرده است! در واقع این سیستم حسابداری اجازه چنین کاری را می‌دهد. چون بانک نمی‌خواهد خود را درگیر فرآیند پیچیده ورشکست کردن تسهیلات‌گیرنده کند، لذا بر بدهی‌های او می‌افزیند. امروز سراغ آن تسهیلات‌گیرنده رفته و از او خواسته شده تا ۶ هزار میلیارد تومان برگرداند. کارخانه و اموال او را مصادره کرده‌اند جمع این اموال حداکثر ۳ هزار میلیارد تومان شده است. حالا مدیری که در این بانک است، مدیری است که انگار ۳ هزار میلیارد تومان ضرر به بانک وارد کرده است. اما مدیران قبلی همه سودآور بودند، چون این استمهال را سود به حساب آورده‌اند. پس شرایطی است که بانک‌ها در پی سودآوری، ترجیح داده‌اند که اگر کسی بدهی آنها را نداد، این بدهی را عقب بیندازند و آن را افزایش بدهند. به همین دلیل هم بانک‌ها ترجیح داده‌اند خود را بدهکارتر کنند و انگیزه‌ای برای دریافت پول‌های خود ندارند.

اگر بانک‌ها ورشکسته هستند، چطور این میزان سود را به سهامداران می‌پردازند؟

دقیقاً به همین دلیلی که ذکر شد؛ وقتی با این شرایط بانکی خود را سودآور اعلام می‌کند، از آن سود بالا هم به سهامداران خود می‌پردازد. یعنی این بانک ورشکسته همین میزان پولی هم که دارد، می‌پردازد و بعد معلوم نیست چه اتفاقی برایش خواهد افتاد. بنابراین این مشکل جدی حسابداری بانکی است که سبب شده تا سمت دارایی‌های تسهیلات بانک‌ها به این وضعیت کشیده شود.

در بخش سپرده‌ها چه اتفاقی افتاده است؟

در سمت سپرده‌ها هم بحث‌های متفاوتی مطرح است که روایت مبتنی بر خلق بسیار قابل تامل است که در آن بانک‌ها با خلق سپرده در واقع خلق پول می‌کنند. در شرایط کنونی که اکثر حجم پول به صورت مجازی است، بانک مرکزی می‌تواند پول اعتباری خلق کند و به بانک‌ها تخصیص بدهد. در این حالت در رایانه مرکزی بانک هم مشخص است که چه میزان پول به کدام بانک پرداخت شده است. در واقع نزد بانک مرکزی این موضوع محفوظ است. حال به نظام خلق پول بانک‌ها توجه کنید. فرض

کنید، شما به بانک A می‌روید و سپرده‌ای را به امانت می‌سپارید و در قبال آن یک کارت اعتباری دریافت می‌کنید که این پول، یک پول اعتباری است. اگر بعد از مدتی، بخواهید این پول را برداشت کنید، به دلیل اینکه مثلاً این بانک وضعیت خوبی ندارد و وام‌هایی پرداخت کرده که بازنگشته؛ بانک پولی ندارد به شما بدهد، لذا به شما پیشنهاد می‌دهد که پول شما ماهیتاً عددی روی کامپیوتر است را برداشت نکنید و در مقابل بانک به شما سود بیشتری می‌دهد. این موضوع سبب می‌شود که رقابت در سود پیش آید.

خب، بانک این سود بیشتر را چطور می‌پردازد؟

صرفاً که نمی‌پردازد، بلکه پول شما را به علاوه سود محاسبه می‌کند. اما پشت این پول لزوماً پولی پر قدرت منتشر شده توسط بانک مرکزی وجود ندارد. در واقع با توجه به اعتباری بودن پول، بانک می‌تواند بیشتر با افزایش سپرده فرد خلق سپرده یا همان خلق پول کند زیرا سپرده شما قابلیت خرج کردن داشته و در واقع پول است. کسی هم به صورت فیزیکی از بانک نمی‌گیرد. یعنی همه پول از بانک هیچ‌وقتی بیرون کشیده نمی‌شود، بلکه به صورت کارت به کارت یا حواله جابه‌جا می‌شود. یعنی این پول در داخل شبکه بانکی است و بیرون از بانک اصلاً معنا ندارد. یعنی عملاً بانک‌ها با یک قابلیت، می‌توانند سپرده شما را روی کامپیوتر خودشان زیاد کنند، پس خلق پول می‌کنند و چون نگران این هستند که گروهی از سپرده‌گذاران آنها بخواهند این پول را بیرون بکشند، لذا مجبورند سود بالایی را پیشنهاد کنند که سپرده‌گذار پول را برداشت نکند. نتیجه این کار رقابت بین سود می‌شود. تنها مشکل زمانی است که بخواهید آن را خرج کنید و در واقع به حساب دیگری منتقل کنید زیرا بانک پشتوانه حقیقی در عوض پول خلق کرده ندارد. فرض کنید شما یکصد میلیون پول در بانک داشتید و با احتساب سودها تبدیل به مثلاً یکصد و سی میلیون شده، اگر بخواهید این پول را خرج کنید، این است که این پول را به حساب فرد دیگری واریز می‌کنید. اگر آن شخصی که با او معامله کرده‌اید، اتفاقاً در همان بانک حساب داشته باشد، عملاً اتفاقی نمی‌افتد. یعنی پول از حساب شما به حساب من منتقل شده و اتفاقی در ترازنامه بانک نمی‌افتد. اگر هم آن را به حساب فردی در بانک دیگری انتقال دهید، آن بانک دیگر از بانک اول پول‌های معتبر بانک مرکزی را مطالبه خواهد کرد و این منجر به کسری در بانک اول شود. اما چون روزانه حجم زیادی از مبادلات بین بانک‌ها به وقوع می‌پیوندد به احتمال زیاد حجم بالایی از این مبادلات با هم خنثی می‌شوند و خلق سپرده لزوماً در شرایط عادی منجر به کسری نقدینگی در بانک نخواهد شد. به علاوه اینکه همان‌طور که عنوان شد چون سود سپرده‌ها بالا بوده و سرمایه‌گذاری‌های دیگر زیاد سودآور نیست اکثر افراد به دنبال انتقال پول از حساب خود نیستند.

به این ترتیب بانک‌ها روز به روز به مردم بدهکارتر می‌شوند؟

بله، همین‌طور است و باید در نظر داشت که این انباشت بدهی در واقع زیاد شدن سپرده‌ها روی رایانه بانک است که در صفحه نمایش دستگاه‌های خودپرداز به ما نشان داده می‌شود.

علت افزایش حجم نقدینگی همین موضوع می‌تواند باشد؟

یکی از دلایل آن می‌تواند همین باشد. نقدینگی لزوماً پولی نیست که بانک مرکزی خلق کرده است؛ بلکه حساب من و شماست که در حساب‌ها روز به روز بیشتر می‌شود. همه ما هم خوشحالیم که پول مان زیادتر شده، درحالی که لزوماً معادل خارجی چنین پولی توسط بانک مرکزی خلق نشده است.

این نقدینگی چطور منجر به تورم نمی‌شود؟

چون کسی به این سپرده‌ها دست نمی‌زند. شما میلیاردها تومان اسکناس هم چاپ کن و در اتاقی بگذار و درش را قفل کن، اتفاقی نمی‌افتد. یعنی صرفاً حجم نقدینگی تورم ایجاد نمی‌کند.

پس این تئوری که تورم با نقدینگی رابطه مستقیم دارد، چطور پاسخ داده می‌شود؟

زمانی رابطه مستقیم دارد که این پول در گردش باشد.

اما الان سرعت گردش پول که چندان پایین نیست؟

نه چنین نیست که بالا باشد. به نظر نمی‌رسد مردم الان زیاد به سراغ سپرده‌های خود بروند چون نگرانی‌ها آن به همان صورت سودآورتر است. سرعت گردش پول با تقاضای خرید ایجاد می‌شود تا زمانی که این پول تبدیل به تقاضا در اقتصاد نشود، تورمی هم ایجاد نمی‌کند. به این تعبیر، بانک‌ها در این شرایط برای بزرگ کردن سپرده‌های مردم تلاش می‌کنند. مردم هم خوشحال هستند. چون مسکن و طلا و سایر بازارها سود ندارد؛ لذا در بانک می‌گذارند. در نتیجه نقدینگی افزایش می‌یابد. وقتی سرعت گردش پول باشد تورمی هم ایجاد نمی‌شود.

با این احتساب مشکلی هم ایجاد نخواهد شد؟

زمانی مشکل ایجاد می‌شود که یا پول را به صورت فیزیکی بخواهیم از بانک خارج کنیم که این احتمالش تقریباً صفر است. اگرچه بانک در ظاهر متعهد است که هر وقت مراجعه کردیم به ما پول فیزیکی بدهد، اما این اتفاق نمی‌افتد. زمانی مشکل ایجاد می‌شود که بخواهیم با آن جنسی بخریم. یا زمانی که احساس کنیم این بانک اوضاع خرابی دارد یا با ریسک مواجه است. اگر این اتفاق بیفتد، تصمیم خواهیم گرفت سپرده‌ها را تبدیل به کالا کنیم و در واقع در بانک‌ها شروع به گردش می‌کند. در این شرایط مثلاً سپرده یا پول را تبدیل به مسکن می‌کنیم. کسی که مسکن را فروخته، پول به حساب او در بانک واریز می‌شود. به همان دلیلی که من می‌خواستم پولم در بانک نماند، او هم می‌خواهد پولش را تبدیل به جنس دیگری بکند. در نتیجه این پول به شدت به گردش درمی‌آید و در این حالت است که باید انتظار تورم داشته باشیم. یعنی این نقدینگی وقتی تورم ایجاد می‌کند که شروع به گردش کند و مردم به توقف پول خود در سپرده خود خاتمه بدهند. در واقع بیرون کشیدن پول از بانک به همین معناست. هنگامی که مردم پول خود را از سپرده‌های بلندمدت بیرون کشیده و تبدیل به حساب جاری و قرض‌الحسنه کنند که قابل خرج کردن باشد در واقع پول خود را از بانک بیرون می‌کشند در حالی که واقعا پول اعتباری خارج از شبکه بانک معنایی ندارد. این زمان شروع افزایش تورم است.

در این شرایط برای بانک‌ها چه اتفاقی خواهد افتاد؟

اگر بانکی به این شیوه، بیش از اندازه سپرده‌های مردم را متورم کرده باشد و ما به ازای آن پول خلق شده توسط بانک مرکزی نداشته باشد، اگر قرار باشد پول زیادی از این بانک به بانک‌های دیگر برود و کمتر به حساب آن وارد شود، آن زمان بانک احتمالاً ورشکست خواهد شد. در این شرایط فکر می‌کنم، تعداد زیادی از بانک‌ها چنین وضعیتی پیدا کنند. درواقع اگر این روایت‌ها را اصل بگیریم و توضیح‌دهنده شرایط باشد، بحران زمانی شکل می‌گیرد که مردم تصمیم بگیرند پول‌های موجود در بانک را از حساب‌های سرمایه‌گذاری سودده به حساب‌های قرض‌الحسنه برده و خرج کنند.

برخی‌ها می‌گویند، سهم تسهیلات تکلیفی تنها ۵ درصد از بحران بانکی است. در حالی که بانک‌ها اعلام می‌کنند دلیل این فشار مضاعف، تسهیلات تکلیفی است که از سال‌های قبل به دوش آنها گذاشته شده است. نظر شما چیست؟

به نظر من هم مساله بحران بانکی تسهیلات تکلیفی نیست. از سویی تسهیلات تکلیفی مربوط به بانک‌های دولتی است. یعنی دولت بانک‌ها را مجبور کرده که به گروهی تسهیلات پرداخت کنند که افراد ذی صلاحی نبوده و هم‌اکنون به همین دلیل نتوانسته‌اند آن را بازپرداخت کنند. این موضوع منجر به این شده که مطالبات غیرجاری افزایش یابد. الان سوال من این است که بانک‌های خصوصی چقدر مطالبات غیرجاری دارند؟ آمارها نشان می‌دهد که به شکل معناداری بانک‌های خصوصی مطالبات غیرجاری بیشتری دارند. خب، این بانک‌ها که تسهیلات تکلیفی نداشته‌اند، چرا این میزان مطالبات غیرجاری دارند؟

سوال من هم دقیقاً همین است؛ چرا این اتفاق افتاده است؟

مساله همین داستانی است که اشاره کردم. یک مورد می‌تواند حسابداری تعهدی باشد که سبب شده تا مدیران بانک‌ها انگیزه‌ای برای پیچ و خم‌های نقدکردن مطالبات خود نداشته باشند. در نتیجه چون مدیر بانک نمی‌خواهد در دوران مدیریتش زیانی شناسایی شود، زیان را به تاخیر می‌اندازند و در عین حال به همان شیوه گفته شده، سود بیشتری را به نام خودش ثبت کند. لاقلاً به نظر می‌رسد بانک‌های دولتی از لحاظ مطالبات غیرجاری بهتر عمل کرده‌اند. البته منظور من این نیست که تسهیلات تکلیفی مهم نیست، اما اگر کسی می‌گوید، مشکل اصلی مطالبات غیرجاری تسهیلات تکلیفی است، باید این توضیح را بدهد که چرا بانک‌های خصوصی وضعیت بدتری دارند؟

الان سوال هم همین است که در این شرایط و این آشفتگی نظارت بانک مرکزی کجا بوده؟

این را باید از بانک مرکزی پرسید که چرا نظارت آن موثر نبوده است. بازتاب بیرونی این شرایط است که این نظارت وجود نداشته یا اگر هم بوده خیلی کم‌رنگ بوده است. حالا سوال این است که آیا این ضعف نظارت ناشی از نبود ابزارهای نظارتی نیست؟

به نظر من در نهایت در این مورد بانک مرکزی باید پاسخگو باشد. البته خلأهای قانونی هم وجود داشته است. یعنی قبلاً هرکسی می‌توانست به راحتی موسسه اعتباری ایجاد کند. برای این گونه موسسات باید از بانک مرکزی مجوز گرفت. اما موسسات مختلفی خیلی‌ها فعالیت‌های بانکی انجام می‌داده‌اند که صرفاً با عنوان شرکت و با گرفتن مجوز از دایره ثبت شرکت‌ها فعالیت می‌کرده‌اند. به اسم شرکت کار مالی کرده‌اند. خیلی از موسسات مالی همین شرایط را دارند. اینها غیرمجاز نیستند، اما بانک مرکزی هم به آنها اجازه فعالیت مالی نداده است و با مجوز اداره ثبت شرکت‌ها فعالیت کرده‌اند. تاسیس کردن این موسسات نیاز به یک مجوز دیگر از بانک مرکزی دارد. در واقع مجوز سختگیرانه‌تری می‌خواهد اما چون خلأ بوده، این اتفاق افتاده و با مجوز ثبت شرکت‌ها کار مالی کرده‌اند. کرکره را بالا زده و شعبه زده است. الان هم ۷ هزار موسسه با این شرایط داریم. البته خیلی از این صندوق‌ها کوچک هستند که اصلاً بانک مرکزی باید آنها را رها کند و چه بسا اصلاً نیازی هم به نظارت در آن سطح ندارند. اما خیلی‌ها هم بزرگ‌تر هستند که الان بانک مرکزی به آنها فشار می‌آورد که باید تحت نظارت قرار بگیرند، اما آنها می‌گویند ما مجوز ثبت شرکت داریم و در قانون ثبت شرکت هیچ کجا اشاره نشده که باید بانک مرکزی بر فعالیت ما نظارت کند. مگر بانک مرکزی می‌تواند به بقالی بگوید من باید بر فعالیت تو نظارت کنم؟ البته چند سال پیش قانونی تنظیم شد که همه این موسسات تحت نظارت بانک مرکزی قرار بگیرند. آنجا بود که کشمکش آغاز شد. چون بعضاً مقاومت‌هایی صورت می‌گرفت و مشخص است که مقاومت می‌کنند. یعنی بحث من این است که بخشی از این آشفتگی ناشی از خلأ قانونی بوده است. یعنی بانک مرکزی می‌گوید من اصلاً نمی‌توانستم نظارت کنم. البته این بخشی از داستان است و به صورت کلی بانک مرکزی باید در مورد آن پاسخگو باشد. از طرفی در وضعیت افشای اطلاعات حسابداری بانک‌ها هم برای تحلیل‌های پژوهشگران مشکلاتی وجود دارد. برخی بانک‌ها یک فایل پی‌دی‌اف را به عنوان اطلاعات حسابداری ارائه می‌کنند. مگر با این فایل می‌شود وضعیت تراز مالی بانک‌ها را بررسی کرد؟ امروز داشتن یک فایل اکسل حداقل کاری است که بانک‌ها در حسابداری خود باید به انجام برسانند. بانک‌ها باید فایل‌هایی با فرمت‌های نرم افزاری آماری داشته باشند که سریع خوانده شود. وقتی اطلاعات خوب را ارائه نمی‌کنند، معلوم است که شفافیت ایجاد نمی‌شود. وقتی اطلاعات آماری وجود ندارد، نمی‌توان تحلیل‌های تخصصی ارائه کرد.

مساله دیگر در حوزه بانکی، موضوع نرخ سود بانکی است. رقابت بانک‌ها در این رابطه سبب شده تا بانک‌ها حتی مصوب شورای پول و اعتبار را زیر پا بگذارند و سودهایی به مراتب بیشتر از آنچه بانک مرکزی در مرداد ماه ابلاغ کرد، پرداخت کنند. ظاهراً هم ابایی از دور زدن قانون ندارند. زیان این دور زدن چقدر است؟

بانک‌ها زمانی ورشکست می‌شوند که مردم بخواهند پول خود را از بانک بیرون بکشند یا به تعبیری به بانک دیگری انتقال بدهند. یک محرک این انتقال هم پیشنهاد سود بیشتر است. نرخ‌های سود بسته به میان مدت، کوتاه‌مدت یا بلندمدت متفاوت است. صدها نوع قرارداد با شرایط مختلف وجود دارد که می‌تواند رقابت‌ها بین بانک‌ها را برای پرداخت سود بالاتر تندتر کند. از سویی موضوع خلق پول هم اتفاق می‌افتد. مجموعه این عوامل باعث می‌شود بانک‌ها از روز اول بدهکارتر شوند و این بسیار خطرناک

است. در مجموع روش‌های مختلف محاسبات وجود دارد که در نهایت بانک‌ها بتوانند سود مورد نظر خود را اعمال کنند و کنترل بانک مرکزی به صورت دستوری راه‌حل شدنی و مناسبی نیست.

برخی‌ها پیشنهاد می‌کنند در صورت ورشکستگی احتمالی بانک‌ها بهترین راهکار ادغام است. نظر شما چیست؟
مفهوم ورشکستگی هم همیشه این نیست که سپرده‌گذار به بانک مراجعه کند و بانک بگوید، پول ندارم. بعد طلبکار شیشه بانک را بشکند و کار به درگیری بکشد. در خیلی از کشورها وقتی بانکی به وضعیت قرمز می‌رسد، بانک مرکزی تصمیم می‌گیرد آن بانک را ورشکسته اعلام کند، هرچند هنوز کار می‌کند و آن بانک را در بانک دیگر ادغام کند. در نظام‌های حل و فصل (گزیر) در موسسات مالی قرار نیست اجازه دهیم کار به نقطه بحرانی برسد.

نتیجه این اعلام ورشکستگی برای مردم و برای سهامدار چگونه است؟

در چنین شرایطی معمولاً بانک مرکزی از سهامدار سلب اختیار کرده و اموال بانک قدیمی را به بانک جدید منتقل می‌کند، سپرده‌ها و مطالبات دیگر پرداخت یا تعیین تکلیف می‌شوند و آنچه باقی می‌ماند، سهم سهامدار است. در واقع ضرر متوجه سهامدار بانک ورشکسته خواهد شد.